

विजयनगर गाउँपालिका

कृषि विकास नीति तथा कार्यक्रम

सहजीकरण : वातावरणीय श्रोत संस्था (ई.आर.आई), काठमाडौं

सहयोग : आईएम स्वीडिस डेभेलपमेण्ट पार्टनर / इन्द्रेणी ग्रामीण विकास केन्द्र नेपाल

पौष २०७८

विषयबस्तु

१. परिचय.....	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ अध्ययन विधि.....	१
१.३ अध्ययनको औचित्य.....	२
१.४ अध्ययनका सीमाहरू	२
१.५ गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र विवरण.....	३
गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय	३
गाउँपालिकाका वडागत गाउँहरू.....	३
भौगोलिक तथा पर्यावरणीय विवरण	४
वन स्रोतको विवरण	५
सामाजिक विवरण	७
गाउँपालिकाको कृषि तथा पशुपालनको विवरण	७
माछापालन.....	९
व्यापार तथा उद्योगको अवस्था	९
कृषि उपजको उत्पादन,आयात र निर्यातको अवस्था	९
हिउँदे बाली.....	९
वर्षेबाली	९
अन्य बालीहरू वा उत्पादन	९
कृषि बाली पात्रो	१०
आयात निर्यातको अवस्था.....	१०
ढुवानी तथा भण्डारण व्यवस्था.....	११
बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण	११
सुचना तथा संचार	१२
यातायातको विवरण.....	१३
२. वडा स्तरीय छलफलमा आएका विवरणहरू.....	१५
वडा नं १	१५
वडा नं २	१८
वडा नं ३	२२
वडा नं ४	२५

वडा नं ५	२८
वडा नं ६	३२
वडा नं ७	३५
गाउँपालिकाको कृषि अवस्थाको आंकलन.....	३९
प्राकृतिक तथा पर्यावरणीय अवस्था	३९
सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था	४०
आयात निर्यात र खाद्य सुरक्षाको अवस्था	४१
३. कृषिका समस्या, सम्भावना र रणनीतिक प्रस्ताव	४२
३.१ समस्या तथा चुनौतिहरु.....	४२
३.२ सम्भावना र सुझाव	४२
३.३ नीतिगत प्रस्तावहरु	४३
३.४ प्रस्तावित दीर्घकालिन नीति	४३
३.५ कार्यान्वयनको प्रस्ताव.....	४९
४. वार्षिक कार्यक्रमहरु (वडा स्तरीय)	५१
४.१ आगामी ५ वर्षमा गरिने मुख्य क्रियाकलाप	५१
४.२ सम्भाव्य आर्थिक स्रोत.....	५८
५.सन्दर्भ तथा श्रोत सामाग्री.....	५९
६.परिशिष्टाङ्क.....	५९
अनुसुचि १: वडास्तरीय छलफलको सारसंक्षेप.....	५९
अनुसुचि २: वडा छलफलका सहभागिहरु	६५
अनुसुची ३: वडास्तरीय छलफल तालिका तथा तस्वीरहरु.....	७२

हाम्रो भनाई

यस विजयनगर गाउँपालिकाको कृषि विकास नीति तथा कार्यक्रमको प्रारम्भिक खाका ईन्द्रणी ग्रामिण विकास केन्द्र नेपालको आर्थिक सहयोगमा र ई.आर.आई को प्राविधिक सहयोगमा विजयनगर गाउँपालिकाद्वारा तयार पारिएको हो । यस कार्य सम्पन्न गर्नका लागि कृष्ण प्रसाद पौडेल, सारदा थापा, सिन्द्रेला देवान र सरोज खतिवडाको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ। त्यस्तै ईन्द्रणी ग्रामिण विकास केन्द्रबाट प्रदिप शाह, मनोज पन्थी, राम बहादुर पुन, मिन्कु यादव, बुद्धिकला वि.क, शारदा बोहोरा र दिपक भण्डारीको भूमिका पनि महत्वपूर्ण छ।

त्यसैगरी यस कार्यलाई सम्पन्न गर्नका लागि यस विजयनगर गाउँपालिका अध्यक्ष श्री गोपालबहादुर थापा तथा उपाध्यक्ष श्री लक्ष्मी कुमारी चौधरी लगायत सम्पूर्ण गाउँपालिका जनप्रतिनिधि ज्युहरु, तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री गोविन्द भट्टराई, कृषी र पशुपंछि विकास शाखा प्रमुखहरु लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । त्यस्तै वडा स्तरीय छलफल तथा भेटघाट गर्न सहजीकरण गर्ने, सहयोग गर्ने र आफैसमेत उपस्थित भएर समय दिनु हुने सातै वडाका अध्यक्ष लगायत सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको पनि सहयोग महत्वपूर्ण रहेको छ।

अन्त्यमा आफ्नो महत्वपूर्ण काम काजलाई छाडेर हाम्रो छलफल, भेटघाट तथा कुराकानीमा सहभागी भई यस कार्यका लागि अमूल्य सहयोग प्रदान गर्नु हुने सम्पूर्ण किसान समुदाय, नागरिक समाज, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरुलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छौं ।

अध्ययन कार्यदल

कृष्णप्रसाद पौडेल, सारदा थापा, सिन्द्रेला देवान र सरोज खतिवडा

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

यो कृषि विकास नीति तथा कार्यक्रमको खाका इन्द्रेणी ग्रामिण विकास केन्द्रको आर्थिक सहयोगमा र ई.आर.आईको प्राविधिक सहयोगमा विजयनगर गाउँपालिकाद्वारा तयार गरिएको हो। यस दस्तावेज पालिका तथा वडा स्तरमा गरिएको छलफल, भेटघाट र अन्तरकृयामा आधारित छ। साथै, यो तयार गर्दा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र विवरण, आवधिक योजना लगायत अन्य स्रोतबाट प्राप्त सुचना र जानकारीको समेत सहयोग लिईएको छ।

यो दस्तावेजलाई मुख्य पाँच खण्डमा विभाजन गरिएको छ। पहिलो खण्डमा अध्ययनबारे छोटो चर्चा गरिएको छ। दोश्रो खण्डमा गाउँपालिकाको विवरणको चर्चा गरिएको छ भने तेश्रो खण्डमा गाउँका छलफल र गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्र आँकलनको विवरण राखिएको छ। चौथो खण्डमा नीतिगत प्रस्ताव र यसैका आधारमा रणनीतिक मार्गचित्र प्रस्ताव गरिएको छ। पाँचौं खण्डमा वडा स्तरीय कार्यक्रमको मस्यौदा प्रस्ताव गरिएको छ।

१.२ अध्ययन विधि

यो अध्ययन सम्पन्न गर्न अपनाइएका खुट्टिकलाहरु निम्न अनुसार रहेका छन्।

योजना निर्माणका खुट्टिकलाहरु :

- सरकारी कृषि नीति तथा दस्तावेजहरुको समिक्षा र गाउँपालिकासँग गरिने छलफलको पूर्व तयारी
- गाउँपालिकासँग समन्वय र परिचयात्मक गोष्ठी
- आवश्यक आधारभुत सूचना संकलन गर्न ७ वटा वडा र गाउँहरुमा समुदाय स्तरमा छलफल र अन्तरकृया
- उपलब्ध तथ्याङ्कहरुको विश्लेषण तथा प्रतिवेदन लेखन
- मस्यौदा प्रतिवेदनमा अनलाइन छलफल
- टिप्पणी र सुझावहरु समेटेर अन्तिम मस्यौदा लेखन।

गाउँपालिका तथा वडा स्तरीय छलफलको ढाँचा :

यस अध्ययन गाउँपालिकाका जन प्रतिनिधिहरु, कर्मचारीहरु, अगुवा कृषक, कृषि सहकारी समिति, कृषि विद्यार्थी, व्यवसायिक कृषक, कृषि प्राविधिक र प्रशिक्षकहरुको उपस्थितिमा एक दिने कृषि नीति तथा योजना निर्माण छलफल तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमसँगै सुरुवात भएको थियो। उपस्थित सबैको सहमती र सहकार्यमा ई.आर.आई का अध्ययनकर्ताहरु लगायत इन्द्रेणी ग्रामिण विकास केन्द्रका सामाजिक परिचालकहरु र गाउँपालिकाको कृषि तथा पशु

प्राविधिकहरु समेतको अध्ययन टोली गठन गरिएको थियो। उक्त अध्ययन टोलीले वडातहको छलफलहरु सञ्चालन गरेको थियो जसका लागि लक्षित समूह छलफल, अन्तरवार्ता र अवलोकन विधि तथा तरिकाहरुको उपयोग गरिएको थियो।

वडा तहमा भएको छलफलहरुमा यस क्षेत्रका कृषिका प्रमुख उत्पादनहरु, कृषि उपजको आयात निर्यातको अवस्था, खेतीपातीका मुख्य समस्या र चुनौतीहरु, यस क्षेत्रको कृषिका सम्भावनाहरु लगायत कृषिका समसामयिक सवालहरुमा केन्द्रित रहेर तथ्याङ्क र सुझाव पनि संकलन गरिएको थियो। यसका साथै, यस क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, हावापानी, भूउपयोगिता, आम जीवनशैली, धर्म, सस्कृति, खानपिन लगायत सामाजिक आर्थिक विवरणहरुको बारेमा पनि जानकारी लिईएको थियो।

वडा तथा गाउँमा भएका यस्ता छलफलबाट प्राप्त जानकारी तथा तथ्याङ्कहरु विश्वसनियता परिक्षणका लागि विशेष व्यक्तिहरूसँग व्यक्तिगत अन्तरवार्ता, स्थानीय क्षेत्र अध्ययन र स्थानीय जानकारी प्राप्त हुने साहित्यहरुको अध्ययन पनि गरिएको थियो।

१.३ अध्ययनको औचित्य

नयाँ संविधानले व्यवस्था गरे अनुसार स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको अधिकार, काम, कर्तव्य र यी सरकारले गर्ने कार्यको नयाँ ढाँचा बनेको छ। सोही अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहलाई आफ्नो कार्य योजना नीति तथा कार्यक्रमका साथै रणनीतिक विकासको योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने अधिकार रहेको छ।

यस्तो व्यवस्थाले विगतको भन्दा अधिकार, स्रोत साधनको परिचालन, योजना निर्माण र कार्यान्वयनहरु गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिएको छ। सबै क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासका लागि सम्बन्धित विषयमा गहनरूपमा अध्ययन विश्लेषण सहितको कार्य योजना निर्माण गरि व्यवहारिक रूपमा लागु गर्नु गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहेको छ। स्थानीय समुदायको जिवन पद्धतिसँग जोडिएको कृषि प्रणालीलाई सुधार गर्ने तथा खाद्यान्न र पोषणमा घर परिवार तथा समुदायको धेरैभन्दा धेरै पहुँच पुऱ्याउने र परम्परागत कृषिलाई उन्नत बनाउने अवसर स्थानीय सरकारलाई रहेको छ।

यसै पृष्ठभूमिमा गाउँपालिकाको कृषि विकास नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सहजीकरण गरिएको हो। यसरी बनेको मस्यौदालाई गाउँपालिकाले आवश्यक परिमार्जन गरि आवधिक योजनामा समावेश गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

१.४ अध्ययनका सीमाहरु

सिमित श्रोत र कोभिड १९ को महामारीबीच यो अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको थियो। विशेषगरि कोरोनाको भयले गर्दा गाउँतहमा धेरै व्यक्तिहरुमाभ्र प्रत्यक्ष रूपमा पुग्न सकिएको थिएन। सरकारले जारी गरेको स्वास्थ्यको मापदण्ड पालना गर्दै सानो सानो समूहमा छलफल गरिएको थियो।

१.५ गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र विवरण

गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

साविकको गुगौली, पत्थरदेइया, खुरहुरिया र गणेशपुर गा.वि.स.हरु मिलेर बनेको विजयनगर गाउँपालिका कपिलवस्तु जिल्ला लुम्बिनी प्रदेशमा अवस्थित छ। पूर्वमा कपिलवस्तु जिल्लाकै शिवराज नगरपालिका, पश्चिममा दाङ जिल्ला तथा भारत, उत्तरमा दाङ र दक्षिणमा कृष्णनगर नगरपालिका सिमाना भएको यस गाउँपालिका सात वटा वडाहरुमा विभाजित रहेको छ। १७३.१९ वर्ग कि.मि क्षेत्रमा फैलिएको यस गाउँपालिकाको जनसंख्या (२०६८ को जनगणना अनुसार) ३६९३७ रहेको छ। ५६७० घरधुरी भएको गाउँपालिकामा महिलाको जनसङ्ख्या १८१०४ (४९.०२%) र पुरुसको १८८३१ (५०.९८%) रहेको छ। यसका आधारमा जनघनत्व २१३.२७ प्रति वर्ग कि.मि रहेको देखिन्छ। यस गाउँ पालिकाको बसाईसराई अवस्था हेर्दा बसाई सरेर जाने भन्दा आउनेको सङ्ख्या धेरै छ।

गाउँपालिकाका वडागत गाउँहरु

गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रका अनुसार साना ठूलो गरेर टोलहरु गरेर यस पालिकामा १०४ गाउँ वा टोलहरु छन् । जसमा वडा न. १ मा १७ गाउँहरु, वडा न. २ मा १५ गाउँहरु, वडा न. ३ मा ११ गाउँहरु, वडा न. ४ मा १७ गाउँहरु, वडा न. ५ मा १७ गाउँहरु, वडा न. ६ मा १५ गाउँहरु रहेका छन् ।

वडा न.	गाउँको नामहरु	जम्मा
१.	गुगौली, बलुइयाचापा, बलुइया, नेवलागञ्ज, डाँडाटोल, तिल्कहवा, नौडिहवा, गोब्राहवा, जवाबराठ, मधनगरा, नयाँगाउँ, अस्नहरा, वीरनगर, अमृतहवा, वनखेत, तीनघरे, थरौली, श्रीरामपुर, हनुमाननगर र भगिरामपुर	१७
२.	गहिरा, जलैया, तिनघरवा, बगैया, मौवावारी, मगरघट्टा, लालपुर, इमिलिखर्क, पडरिया, लौहरौला, मौवाडुठार, इमिलडिहवा, पडरौना, मधवानगर र कुकुरभुकुवा ।	१५
३.	महदैया, पर्शुहवाड, मैनारी, पत्थरदेइया, कढियार, अकलहवा, जगशिपुर, रामनगर, उदयपुर, डगडई, र दिपेद्रनगर ।	११
४.	महिलवार, मिभुनिया, शंकरपुर, डगगवा, बरगदहवा, कटनी, छिटाईडिहवा, ज्वतीनगर, बुद्धनगर, देउपुरा, त्रिपालनगर, ओमीनगर, जुलाही, थारुगाउँ, इमिलिखर्क, विजयनगर, बरगदी, जुलाही, पहाडीगाउँ, र शंकरपुर ।	१७
५.	महादेव, जुगेनिया, शिसवा, मनहरापुर, बघमरवा, बघमरी, वनगाइ, पिपरी, देविपुर, देविपुर चोक, कटुवा, ठकुरापुर, कटनीया, नौरङ्गिया, डालपुर, डालपुर नयाँवस्ती र डालपुर डिही ।	१७

६.	छुटपाटीभाटा, छुटपाटी, थानखजहनी, विच्छिहवा, खजहनी डिहवा, फरेना, जुड्पनिया, खुरुहुरिया, बगाहा, खडैचा, प्रेमनगर, फरेनी, बढौर, उज्वलपुर र सेमरी ।	१५
७.	गणेशपुर, लालपुर, मधुनगर, दत्तपुर, गोडवाजोत, धन्धरा, छौ अमली, ढोढरी, प्रसोहिया, बडसुडवा, मानपुर र मानपुर डाँडा ।	१२

स्रोत : गाउँपालिका पाश्चिम्, २०७६ र स्थलगत अध्ययन, २०७८

भौगोलिक तथा पर्यावरणीय विवरण

यो गाउँपालिकाको भू-भाग तराईको बलौटे दोमट माटो भएको समथर ठाउँ पर्दछ। यहाँको उष्ण र उपोष्ण हावापानी भएको हुँदा वैशाख, जेठमा गर्मी र पुस माघमा जाडो हुन्छ। यहाँको जमिन खेतीयोग्य जमिन, वनजङ्गल, नदी तथा तालले ओगटेको छ।

प्राकृतिक स्रोत र जैविक विविधतामा धनी यस पालिकामा शंकरपुर ताल, करजा ताल, पुरैना ताल लगायत साना ठूला गरेर जम्मा ३६ वटा(कतै ३१ वटा लेखेको पाइएको छ) ताल तथा पोखरी रहेको छ। भने नदीनालामा सुरही खोला, गंगटे खोला, चिरही खोला, विसवा खोला, सुख्ला खोला, कल्यानकोट खोला, नई लगायत अन्य साना ठूला खोलाहरु छन् ।

यो क्षेत्र तराईको समथर भू-भाग भएको हुदा वर्षायाममा बाढी तथा डुवानको पनि समस्या हुने गरेको छ। यो सालको दशैँ लगत्तै परेको भारी वर्षाले पनि यहाँको धान बालीमा क्षती पुऱ्याएको थियो। यो भन्दा बाहेक पनि बेलाबखत नदी कटान र डुवानको समस्या यस गाउँपालिकाको लागि नयाँ र नौलो भने होईन। विगतका विभिन्न समयमा भएका यस्ता कटान र डुवान प्रभावित क्षेत्रको विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

नदी कटान तथा डुवान र बाढी प्रभावित क्षेत्र

वडा नं.	क्षेत्री भएका स्थलहरु
१.	भगिरामपुर, श्रीरामपुर, थरौली, बलुइया, नेउलागञ्ज, गोब्रहवा, जबावेराठ देखि अम्रितडिहवा
२.	लौहरौला, मौवादुहार, इमिली खर्क, मगरघट्ट र मौवावारी
३.	महदेइया सुरइ कटान, मैनारी भेटनी खोला कटान, अमलहवा भेटनी खोला, रामनगर डिहवा, कडियार, पत्थरदेइया सुरइ खोला क्षेत्र
४.	त्रिपाल नगर, भुपुवस्ती, महिलावार, डगडउवा, छिराईडिहवा
५.	कटानिया, नौरङ्गिया, कटुवा, ठकुरापुर, लुनिया टोल

६.	उज्जलपुर, सेमरी, भाठा, छुटपाटी, खुरुहुरिया, धोला
७.	दत्तपुर, मानपुर, प्रसोहिया, गेडुवाजोत, डाँडा, छौ अमौली, मधुनगर र ढोढरी

स्रोत: विजयनगर गाउँपालिकाको पाश्चिमी, २०७६

वन स्रोतको विवरण

यो पालिका जैविक विविधता र वनजङ्गलका दृष्टिकोणबाट पनि धनी रहेको छ। यहाँ भएका विभिन्न ताल, पोखरी किनारा तथा नदी किनारा र वनमा अन्य क्षेत्रमा लोप हुन लागेका बोटविरुवा, जिवजन्तु पनि यहाँ पाईन्छ। यस क्षेत्रमा पाईने विभिन्न विरुवा, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी तथा अन्य वस्तुहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

रुख फलफूल तथा रुखहरु)	विरुवाहरु(तथा अन्य)	वन्यजन्तु(स्तनधारी र घस्त्रने)	चराचुरुङ्गी	फूलहरु	जलचर	किरा फट्यान्त्रा	जडिबुटी
साल, सिसौ, सिमल, जामुन, कदम, खयर करम, पिठारी, छतवन, वोहरी, खमारी, बोटधगेरो, कुटमिरो, बकाईनो, ईप्पिल, टिक, वर, पिपल, बेल, पलाँस, डुम्री, हरो, बरो, दबदबे, सिरिस, फडिर, असार, टुनी, सानदान, कर्मा, मालती, साज, पाचपाते, सतिसालल, कुम्भी, असोक, सपेटा, आँप, कटहर, लिची, नरिवल, सुपारी बयर,	बाघ, भालु, चितुवा, चित्तल, दुम्सी, बँदेल, खिरखिर, सालक, वनढाडे, मृग, घोरल, लङ्गुर, बादर, वनमुसा, रतुवा, निलगाई, खरायो, मलसाप्रो, गोमन, गनगवाली,	कोईली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुईचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरो, ठेउवा, बट्टाई, चिबे, भ्याकुर, फिस्टे, रुपी, चखेवा,	सयपत्री, गोदावरी, मखमली, बाह्रमासे, गुलाव, लालुपाते, घन्टीफूल, तितुर, बाबरी, भालेफूल, पारिजात, लाहुरे चुवा, पलाँस, मुसुन्डा आदि ।	सेधरी, डिंरा, रावा, डरही, चरंगी, कुरसा, रोहु, सौरी, मंगुरा, डोंगी, खेसटी, टेंग्रा, वामे, वक्काईन, ढोरी, हराट, परनी, लगायतका माछाहरु ठोटेरा, गँगटा, भ्यागुता, आदि ।	जुका, बिच्छी, मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकिरा, खजुरो, भुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्केकिरा, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे आदि ।	पिपला, तितेपाती, असुरो, चावो, गुर्जो, चानमुडुवा, आँक, कुरिलो, खिरो, धतुरो, गुजरगाँनो, दुवो, आईटिनभार,	

कैदल, बडहर,कुसुम, कागती, सरिफा, दारिम, तित्री, तारी	अम्बा, केरा, भोगटे, तित्री, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिंगर, भिक्ती, गड्यौला, जुका,	करेत, हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, अजिंगर, भिक्ती, गड्यौला, जुका,	पिरौटा, भूमिफेर धनेस, भद्राई, कन्याडकुरुड आदि ।				
---	--	--	---	--	--	--	--

वन स्रोत विवरण

स्रोत: स्थलगत अध्ययन, २०७८

यस गाउँपालिकामा १३ वटा सामुदायिक वन तथा एउटा साभेदारी वन रहेका छन् । जसमा वडा नं. १ मा जोडमहुवा सामुदायिक वन, पुरेना सामुदायिक वन, सारादा सामुदायिक वन गरी तीन वटा सामुदायिक वन र यसै वडामा गौतमबुद्ध साभेदारी वन छ । वडा नं. २ मा सुन्दरी सामुदायिक वन, ईन्द्रेणी सामुदायिक वन, प्रगतीसिल सामुदायिक वनगरी तीन वटा सामुदायिक वन रहेको छ । वडा नं. ४ मा दुर्गादेवी सामुदायिक वन, मिभुनिया सामुदायिक वन, सृजनसिल सामुदायिक वन, रजया सामुदायिक वन, र नवप्रतिभा सामुदायिक वन गरेर पाँचवटा सामुदायिक वन छन् । वडा नं. ५ मा गंगासागर सामुदायिक वन छ । वडा नं. ६ मा समयमाई सामुदायिक वन छ, भने वडा नं. तीन र सातमा सामुदायिक वन छैन ।

सामुदायिक वनको विवरण

क्र.स.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	कैफियत
१.	जोडमहुवा सामुदायिक वन	वडा नं. १, गोबरहवा	
२.	पुरेना सामुदायिक वन	वडा नं. १,	
३.	सारादा सामुदायिक वन	वडा नं. १, गुगौली	
४.	सुन्दरी सामुदायिक वन	वडा नं. २, जलैया	
५.	ईन्द्रेणी सामुदायिक वन	वडा नं. २, लोअरौला	

६.	प्रगतिशिल सामुदायिक वन	वडा नं. २, मगरघट्टा	
७.	मिभुनिया सामुदायिक वन	वडा नं. ४, मिभुनिया	
८.	दुगादेवी सामुदायिक वन	वडा नं. ४, शंकरपुर	
९.	सृजनशिल सामुदायिक वन	वडा नं. ४, देउपुरा	
१०.	रजया सामुदायिक वन	वडा नं. ४	
११.	नवप्रतिभा सामुदायिक वन	वडा नं. ४, ज्योतीनगर	
१२.	गंगासागर सामुदायिक वन	वडा नं. ५, नौरडिगया	
१३.	समयमाई सामुदायिक वन	वडा नं. ६	

स्रोत : विजयनगर गाउँपालिका पाश्चिम्, २०७६

माथि भएका सामुदायिक वनका साथै यस पालिकामा एउटा साभेदारी वन पनि रहेको छ।

क्र.स.	साभेदारी वनको नाम	ठेगाना	कैफियत
१.	गौतमबुद्ध साभेदारी वन	वडा नं. १, गुगौली	

स्रोत : विजयनगर गाउँपालिका पाश्चिम्, २०७६

सामाजिक विवरण

मधेसी समुदायको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा थारु, यादव, कुर्मी, मगर सहित ४८ भन्दा माथि जातजातीको बसोबास रहेको छ। यस गाउँपालिकाको महिलाको जनसंख्या (२०६८ को जनगणना अनुसार) १८,१०६ र पुरुषको १८,८३१ रहेको छ जसमा मुस्लिम १६.७७ प्रतिशत, थारु १३.५७ प्रतिशत, यादव १२.३६ प्रतिशत, कुर्मी ६.४१ प्रतिशत र मगर ५.८३ प्रतिशत लगायत अन्य जातजातीको बसोबास रहेको छ। मुख्यगरि यस गाउँपालिकामा हिन्दु, मुस्लिम, बौद्ध धर्म लगायत अन्य धर्म मान्ने मानिसहरुको पनि बसोबास रहेको हुँदा यस क्षेत्रमा सबै किसिमका चाडवाडहरु मान्ने समुदाय छ। यस पालिकामा अवधी, उर्दु, नेपाली, थारु, मैथिली लगायत करिब १२ भाषा बोलिन्छ।

गाउँपालिकाको कृषि तथा पशुपालनको विवरण

गाउँपालिकामा वि.स. २०६८ को जनगणना अनुसार ९२६३ गाई तथा गोरु, ५३१२ भैसी, १२ घोडा, ६६२ भेडा, ८२१६ बाख्रा र सुगुर ३३० रहेको छ। गाउँपालिका धेरै मानिसहरु कृषिमा भएको हुदा यस पालिकामा पशुपालनको माध्यमबाट दुधजन्य, मासुजन्य उत्पादन गरी किसानले आमदानी गरेको देखिन्छ। पशुपालनको धेरै सम्भावना पनि

छ । विभिन्न छलफलहरूका अनुसार विगतको तुलनामा अहिले यस पालिकामा पशुपालन व्यवसायिक रूपमा विकास हुँदै छ ।

भैसी, बाखा, गाईगोरु तथा बङ्गुर मुख्य गरेर पालन हुने यो पालिकामा पछिल्लो समय उन्नत जातका पशुपालन तथा व्यवसायिक पशुपालन तर्फ मानिसहरू लागि रहेका वडा तथा गाउँमा गरिएका छलफल तथा भेटघाटमा थाहा पाईएको थियो । विगतका वर्षहरूको तुलनामा अहिले व्यवसायिक रूपमा पशुपालनमा बृद्धि भएको छ तर धेरै किसानहरू पशुपालनबाट पलायन पनि भएका छन् । यसका साथै पशुपालनमा कमी आउनुका विविध कारणहरू छन् । युवाहरूको विदेश तथा शहर तिर पलायन, चरन क्षेत्र तथा घास स्याउला क्षेत्रहरू नहुनु, व्यवसायिक पशुपालन गर्नका लागि पुँजी अभाव जस्ता कुराहरूले पनि मानिसहरू पशुपालनमा लाग्न सकेका छैनन् ।

परम्परागत रूपमा गरिएको पशुपालन पछिल्लो समयमा आधुनिक र व्यवसायिक प्रयोजनका लागि समेत गर्न थालिएको छ । विजयनगर गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा गरेर वि.स. २०७८ सालसम्मको तथ्याङ्कको आधारमा ८ वडा बाखापालन समूह , १३ वटा पशुपालन समूह गठन भई सकृय रहेको पाईएको छ ।

सातै वडा तथा स्थानमा सहभागी भएका किसानहरूका अनुसार पशुपालन, बाखा पालनका विभिन्न समस्याहरू छन् । हालसम्म पशुविमा को कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा अगाडी जान सकेको छैन । पशु उत्पानको सहज बजार व्यवस्थापन र उचित मुल्य व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । त्यस्तै पशु, कुखुरा पालन गर्दा आउने रोगव्याधी पनि यो व्यवसायको प्रमुख समस्या हो ।

पशुमा लाग्ने रोग

व्याक्टेरिया	भाईरल	परजिवीबाट लाग्ने रोग	मेटाबोलिक रोग
भ्यागुते	रेविज	लुतो	किटोसिन
चरचरे	गौगोटी	दाद	बाँफोपन
पट्के	खोरेत	एलर्जी	साल अड्कने
थुनेलो	पिपिआर	कक्सिडियोसिस	म्याग्नेसियम टिटानी
ब्रुसिल्लोशिस	खुर कुहिने		
क्षयरोग	वर्डफ्लु		
निमोनिया			

स्रोत: विजयनगर गाउँपालिका पार्ष्वचित्र, २०७६

माछापालन

यस गाउँपालिका विभिन्न स्थानमा ताल पोखरीहरु भएको हुँदा माछापालन व्यवसायलाई व्यवस्थित गरि किसानलाई यसमा आकर्षित गराउन आवश्यक छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै पालिकाले विभिन्न वडाहरु समेटेर माछा पकेट क्षेत्र समेत निर्माण गरेको छ । केही ताल तथा पोखरीमा व्यवसायिक रुपमा माछा पालन पनि भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा भएका विभिन्न ताल पोखरीलाई व्यवस्थित गरि थप सम्भावना भएका अन्य पोखरी पनि निर्माण गरि किसानको आर्थिक स्तर उकास्न सक्ने पेशाको रुपमा यसलाई विकास गर्न सकिने छलफलमा सहभागीहरुले बताएका थिए । तर, केही सहभागीले पालिका भित्रका साभा ताल र पोखरी माछा पालनका लागि ठेक्कामा दिदा सिंचाईको लागि समस्या भएको बताएका थिए ।

व्यापार तथा उद्योगको अवस्था

विगतको तुलनामा मानिसहरुको पेशागत संलग्नतामा फेरबदल आउँदैछ जसले गर्दा गाउँपालिकामा कृषि बाहेक अन्य पेशा व्यवसायमा पनि लाग्ने मानिसहरुको सङ्ख्या पनि बढ्दै छ । यस क्षेत्रमा धान चामल मिल, तेल मिल, मिश्रित मिल, माटोको भाडा बनाउने उद्योग, पाउरोटी उद्योग, ईटा भट्टा, कुखुरा पालन, फर्निचर लगायतका उद्योगधन्दा पाउन सकिन्छ । यसरी हेर्दा यस क्षेत्रमा अन्य उद्योगको तुलनामा कृषिमा आधारित उद्योग नै धेरै देखिएको हुँदा कृषिमा संभवना पनि धेरै प्रवल देखिन्छ ।

कृषि उपजको उत्पादन, आयात र निर्यातको अवस्था

धेरै जसो क्षेत्र समथर भूभाग रहेको हुदा कृषि उत्पादन दृष्टिबाट प्रचुर सम्भावना भएको स्थान हो । यस गाउँपालिकामा अन्न बालीमा धान, मकै, तोरी गहुँ आदि पर्दछन् । दलहन बालीमा मास, मसुरो, चना, रहर उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहनमा तोरी सुर्यमुखी, भटमास उत्पादन गरिन्छ । तरकारी बालीमा आलु, प्याज, काउली, टमाटर आदि पर्छन् भने फलफूल खेतीमा यस क्षेत्र कृषि उत्पादनको हिसाबले मिश्रित देखिन्छ । मौसम अनुसार अन्य क्षेत्र जस्तै यहाँको उत्पादन लाई पनि मुख्य रुपमा दुई भागमा बाडेर हेर्न सकिन्छ ।

हिउँद बाली

यस क्षेत्रमा हिउँदमा गहुँ, मसुरो, चना, अरहर, मास, गहत, राजमा, भटमास, मुड, तोरी, आलस, केरा, मसला आदि उत्पादन हुन्छ ।

वर्षे बाली

यस क्षेत्रमा वर्षाको मौसममा धान, मकै, भटमास, मास, मुग, गहत, वर्षे तरकारी, आलु, कटहर, मेवा तथा मसला आदि उत्पादन हुन्छ ।

अन्य बालीहरु वा उत्पादन

यो क्षेत्रमा अन्य बालीहरुमा विभिन्न समयमा हुने तरकारी, फलफूल, उत्पादनहरु पनि उत्पादन हुन्छन् । यहाँ बेसार, उखु लगायतको खेती पनि हुन्छ । केही पहिला स्थानीय क्षेत्रमै चिनी मेल थियो जसले गर्दा उखु खेती फस्टाएको थियो तर अहिले यो उद्योग बन्द भए पछि भने उखु खेती कम हुदै आएको किसानहरुले छलफलमा बताएका थिए ।

कृषि बाली पात्रो

क्र.स.	बाली	लगाउने समय / रोप्ने समय	काट्ने/ टिप्ने समय	कैफियत
१.	धान	जेठ/असार	असोज / कात्तिक	
२.	मकै	बैसाख / जेठ	भाद्र / असोज	
३.	गहुँ	कात्तिक/ मंसिर	बैशाख-जेठ	
४.	कोदो	जेठ-असार	असोज-कात्तिक	
५.	आलु			
		साउन- भदौ	कात्तिक मंसिर	पाखो बारीमा
		असोज -कात्तिक		खेतमा पहिलो
		पुस-माघ	चैत्र -बैसाख	खेतमा दोस्रो
६.	वर्षे तरकारी	जेठ- असार	आश्विन - कात्तिक	
७.	हिउँदै तरकारी	भदौ - कात्तिक	पौष - बैसाख	
८.	बेमौसमी गोलभेडा (टनेलमा)	बैसाख - जेठ	असार - कात्तिक	
९.	काउली	जेठ - असार	असोज - कात्तिक	

स्रोत : विजयनगर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७६ तथा स्थलगत अध्ययन, २०७८

आयात निर्यातको अवस्था

यस क्षेत्रका मानिसहरूले आयात गर्ने र निर्यात गर्ने सामग्रीहरूमा एकरूपता भन्ने छैन। धेरै मानिसहरूले धान, दलहन, तेलहन बेच्ने र चामल, दाल, तेल, तरकारी र फलफूल किन्ने गरेको पाइएको थियो। विभिन्न वडाहरूको छलफलमा सहभागी किसानहरूसँगबाट प्राप्त जानकारीका अनुसार आयात, निर्यातका बस्तुहरूलाई नमुनाको रूपमा निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

क्र.स.	निर्यात हुने कृषि उपज	आयात हुने कृषि उपज
१.	धान	चामल

२.	गहुँ	पिठो
३.	उखु	चिनी
४.	मौसमी तरकारी र फलफूल	बेमौसमी तरकारी तथा फलफूल
५.	दलहन, तेलहन	दाल, गोडागुडी, तेल
६.	दुध, खसी, कुखुरा लगायत अन्य	मासु तथा अन्य दुधजन्य पदार्थ

ढुवानी तथा भण्डारण व्यवस्था

यातायातमा भएको विकासको कारण ढुवानीमा सहजता आएको भएता पनि भण्डारणको भने समस्या रहेको छ। स्थानीय स्तरमा भण्डारण गर्ने ठाउँ र प्रविधि नहुदा स्थानीय उतपादनलाई भण्डारण गर्न समस्या देखिन्छ। पछिल्लो समय पनि गाउँपालिकाबाट वितरण गर्ने आलुको बीउ भण्डारणमा भएको समस्याको कारण सबै नष्ट भएको किसानहरुले बताएका थिए।

गाउँपालिकाको केन्द्र लगायत अन्य वडाका केन्द्रहरुमा भएका बजारसाथै चन्द्रौटा, कृष्णनगर, बहनी तथा बुटवल प्रमुख बजारहरु यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु हुन। यी बजार तथा स्थानहरुमा सहज सडक सञ्जाल जोडिएको हुदा रुटका यातायातका साधन तथा भाडाका अन्य साधनहरुबाट आयात निर्यात गर्न ढुवानी भने सहज छ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको विवरण

यस गाउँपालिकाको मुख्य बजार प्रेमनगरमा प्रभु बैंक लिमिटेड र सत्यवती लघुवती संस्था रहेको छ भने अन्य गाउँ तथा वडाहरुमा अन्य सहकारीहरु छन्। स्थानीय स्तरमै बैंक तथा वित्तीय संस्था हुनाले मानिसहरुको दैनिकीमा सहजता आएको छ। यसले गर्दा किसानहरुलाई बचत गर्ने र आवश्यक परेको बेला ऋण समेत प्राप्त गर्न सहज भएको छ। तर छलफलमा कतिपय किसानहरुले सरकारले घोषणा गरे जस्तो बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण पाउन कठिन रहेको बताउँछन्।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको विवरण

क्र.स.	बैंकको/वित्तीय संस्था	ठेगाना
१.	प्रभु बैंक लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. ६, प्रेमनगर
२.	सत्यवती लघुवित्त संस्था	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. ६, प्रेमनगर

३.	ज्ञानपुञ्ज महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. १, गुगौली
४.	दुधाधारी कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. २, लालपुर
५.	आदर्श स्वावलम्बन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. २, पडरिया
६.	सीमाना महिला सहकारी लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. ५, पिपरी
७.	सामुदायिक कृषि सहकारी लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. ५, देवीपुर
८.	महालक्ष्मी स्वावलम्बन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	विजयनगर गाउँपालिका वडा न. ७, गणेशपुर

स्रोत: विजयनगर गाउँपालिका पाश्वर्चित्र, २०७६

सुचना तथा संचार

सुचना र प्रविधिमा भएको विकाससँगै यस गाउँ पालिकामा इन्टरनेट, मोवाइल फोन तथा ल्यान्डलाईन फोनमा आम मानिसहरूको पहुँच बढिरहेको छ । मानिसहरूको स्मार्ट फोन र इन्टरनेटमा बढेको पहुँचसँगै सुचना,समाचार र मनोरञ्जनको स्रोतमा पनि बृद्धि भएको छ । यसरी युट्युव,फेसबुक, टुईटर जस्ता माध्यम र संजालहरूबाट सुचना तथा मनोरञ्जन प्राप्त गर्ने मानिसहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य मात्रामा बृद्धि भएको देखिन्छ । त्यस्तै यस पालिकामा राष्ट्रिय पत्रपत्रिकाहरू गोरखापत्र, नयाँपत्रिका, कान्तिपुर लगायतका पत्रपत्रिका पुग्ने गरेका छन् भने स्थानीय पत्रिकाहरू बुटवल टुडे, स्युराज खबर लगायत पनि यस गाउँपालिकाका समाचार, सुचना तथा जानकारीका स्रोतहरू भएका छन् । कुनै समयमा महत्वपूर्ण रहेको हुलाक सेवा अहिले आम मानिसहरूको प्रयोगको दृष्टिले प्रभावकारी छैन । यद्यपी विद्युत तथा केवलमा आएको पहुँचसँगै टेलिभिजन प्रयोग गर्ने घरहरू धेरै भएका छन् । त्यस्तै विभिन्न स्थानीय रेडियो तथा एफ.एमहरू यहाँको सुचना र समाचारको अर्को बलियो साधन हो ।

यातायातको विवरण

आधुनिक विकासको पूर्वाधार मध्य एउटा मुख्य पूर्वाधार यातायात पनि हो । यातायात अन्य विकासका आयामहरूलाई जोड्ने आधार पनि हो । आर्थिक उन्नति तथा मानवीय जीवनलाई सहज बनाउन पनि यातायात अनिवार्य सर्त वा आवश्यकता पनि हो । यातायात तथा ढुवानीका साधनहरूको कुरा गर्दा अन्य माध्यम पनि पाउन सकिन्छ तर नेपाल जस्तो देशका लागि सडक सञ्जाल नै एकमात्र भरपर्दो साधन वा माध्यम हो । तसर्थ कुनै स्थानको विकास कस्तो छ भनेर प्रश्न गर्दा नै त्यहाँको सडक यातायात कस्तो छ भन्ने उत्तर आएमा नै प्रष्ट हुन्छ ।

विजयनगर गाउँपालिकाका सबै वडाहरू गाउँपालिकाको केन्द्रसँग सडक सञ्जालबाट जोडिएका छन् भने धेरै जसो गाउँहरू वडाका केन्द्रसँग जोडिएका छन् । पूर्वपश्चिम राजमार्गमा पर्ने चन्द्रौटाबाट विभिन्न स्थानीय क्षेत्रहरूमा बस, जिप, ई.रिक्साहरू जाने गरेका छन् भने कृष्णनगर देखि बस, माईको बस पनि संचालनमा छन् । यसकासाथै गाउँपालिकाका विभिन्न गाउँहरूसम्म अन्य सवारी तथा ढुवानीका साधनहरू पनि प्रयोग हुने गरेको छ । यसरी सवारी साधन प्रयोग गरेर गाउँपालिकाको केन्द्रबाट सातै वडाहरूको केन्द्रसम्म कम्तीमा एक मिनेट र धेरैमा ३० मिनेटमा पुग्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाका सडक विवरण

क्र.स.	सडकको नाम	सडकको प्रकार र लम्बाई
१.	आर.टी ओ सडक	०.५ कि.मि कालो पत्रे ८ कि.मि ग्राभेल
२.	सुईनाला जगदिशपुर आर.टि ओ सडक	६ कि.मि
३.	शिवराज सिमाना त्रिपालनगर जवावैराठ हुँदा वीरनगर	४ कि.मि ग्राभेल १७ कि.मी कच्ची
४.	त्रिपालनगर, शंकरपुर, मिभुनिया, प्रेमनगर, बद्धौर, उज्वलपुर, डालपुर सडक	३.५ कि.मि ग्राभेल, १०.५ कि.मि कच्ची
५.	रिड रोड (त्रिपालनगर, मैनारी, गणेशपुर, धन्धरा, ठकुरापुर, जवावैराठ, गहिरा, सुन्दरीडाँडा , शिवराज सिमाना भुपु बस्ती	०.५२५ कि.मि कालोपत्रे, ५ कि.मि ग्राभेल , १४ कि.मि कच्ची
६.	सिसिहवा गुगौली भगवानपुर सडक	१९ कि.मि ग्राभेल
७.	मैनारी महवेईया सडक	१ कि.मि ग्राभेल, १ कि.मि कच्ची
८.	जोगिनिया कटुवा डालपुर वीरनगर सडक	०.१५ कि.मि कालोपत्रे(पि सि सि), ०.५ कि.मि ग्राभेल, ०.९ कि.मि कच्ची
९.	पिपरी जुडपनिया आर.टि.ओ सडक	०.८ कि.मि ग्राभेल, ०.७ कि.मि कच्ची
१०.	खडैचा, फरेना, खजहनी सडक	३ कि.मि कच्ची

११.	अआर.टि ओ गुगौली सडक	०.२०० पि.सि.सि
१२.	नेवलागंज नौडीहवा गोब्रहवा सडक	२ कि.मि ग्राभेल, ३ कि.मि कच्ची
१३.	गणेशपुर, छो अमौली, परसोहिया, ढोढरी, मानपुर, खुरुहरिया सडक	२.५ कि.मि ग्राभेल, ३.५ कि.मि
१४.	कृष्णनगर सीमाना देखि धन्धरा मधुनगर रोडुवाजोत	२ कि.मि ग्राभेल, १ कि.मि कच्ची
१५.	कटेवाचोक बघमरवा आर.टि. ओ सडक	२ कि.मि ग्राभेल, ३ कि.मि कच्ची
१६.	गडुवाचोक दत्तपुर सडक	२ कि.मि कच्ची सडक
१७.	वीरनगर, असनहरा, नौरडिया, भगिरामपुर, वनखेत, नयाँबस्ती, मधनगरा, जवावैराठ सडक	४ कि.मि ग्राभेल, ८ कि.मि कच्ची सडक
१८.	ठकुरापुर, मनोहरापुर, बघमरवा, सिसवा सडक	१.५ कि.मि ग्राभेल, २ कि.मि कच्ची
१९.	दत्तपुर, सिसवा जोगुनिया महादेव सडक	३ कि.मि कच्ची
२०.	आर.टि.ओ ईमिलीखर्क मिभुनिया सडक	०.१ आर.सि.सि, १ कि.मि ग्राभेल, २ कि.मि कच्ची
२१.	लोहरौला, जलैहिया आर.टि.ओ त्रिपालनगर सडक	२ कि.मि ग्राभेल, २ कि.मि कच्ची
२२.	छुटपाटी, खजहनी, डिहवा सडक	२ कि.मि ग्राभेल, १ कि.मि कच्ची

स्रोत: विजयनगर गाउँपालिका पाश्चात्तित्र, २०७६

२. वडा स्तरीय छलफलमा आएका विवरणहरू

वडा नं १

वडाको विवरण

साविकको गुगौली गाविसको वडा नं १ देखि ३ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं १ कायम भएको हो । लगभग १३०० घरधुरी रहेको यस वडामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार ५,३०४ कुल जनसंख्या रहेको छ । बसोवासको हिसावले यहाँ दलित, मगर, मधेसी र मुस्लिम समुदायको बाहुल्यता रहेको छ । यस वडामा करिब ४०० घरधुरी भूमिहीन रहेका छन् भने केहि सिमित व्यक्तिहरूसँग मात्र धेरै (६ – ७ विघा) जमिन रहेको छ ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसावले यहाँ अन्न बाली, नगदेवाली, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसावले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ । धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो भने मकै र गहुँ क्रमश दोस्रो र तेस्रो स्थानमा पर्दछन् ।

फलफूल अन्तर्गत केरा र आपँ यहाँको प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो, चना र केराउ यस वडाका प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ । यहाँ उत्पादन हुने मुख्य तरकारी बालीहरूमा आलु, बोडी, फर्सी, लौका, करेला पर्दछन् ।

पशुपालन अन्तर्गत भैंसी पालन मुख्य रहेको छ । गाई, बाखा तथा कुखुरा पालन पनि सिमित रूपमा भईराखेका छन् । यहाँ व्यवसायिक रूपमा कुखुरा पालन भजे फस्टाउँदै गएको छ ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

स्थानीय बालीका बीउबिजनहरू, केही नगन्य बालीहरू बाहेकका सबै मासिइसकेका छन् । किसानहरू खेतीको लागि नितान्त आयातीत बीउमा भर पर्न थालिसकेको अवस्था छ । आयातीत बीउ पनि किसानहरूले समयमानै नपाउने गुनासो रहेको थियो ।

खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि बढिरहेको अवस्था छ । किसानहरूले बीउबिजन जस्तै हरेक वर्ष मल अभावको समस्या पनि भेल्लै आएको गुनासोको किसानहरूबाट आएको थियो ।

गाउँपालिकाले वितरण गर्ने बीउबिजन, मल तथा विषादी समयमा नपाउने र बजारमा उपलब्ध मल, बीउ तथा विषादी सिमा पारी भन्दा महँगो पर्ने हुँदा अधिकांश किसानहरूले सिमा पारी बाट नै ल्याउने गरेको पाईयो । सिमा पारीबाट भित्र्याउन त्यति सहज र सरल अवस्था भने नभएको कुरा छलफलमा आएको थियो ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे किसानहरु अनविज्ञ रहेको भन्ने पाईएन । मानिसहरुमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरु रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरुको पनि रहेको थियो । तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरुले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा किसानहरुबाट आएको थियो ।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान पहिलो नम्बरमा पर्दछ । दुध र कुखुरा पनि धेरै निर्यात हुने उत्पादनहरु मध्ये पर्दछन् । यस वडाको लागि निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार रहेको छ । यस वडामा आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरुमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरु पर्दछन् । यी वस्तुहरु विशेषगरि भारतबाट आयात हुने गरेका छन् ।

बसाइँ सराईको प्रभाव

यहाँ बाट विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ । प्रत्येक घरबाट दुई देखि तीन जना मजदुरीको लागि भारत जाने गरेका छन् । केही संख्यामा युवाहरु रोजगारीको लागि खाडी मुलुक पनि गएको अवस्था छ । रोजगारीको लागि भारत जानेहरु मध्ये प्राय खेतीगर्ने मुख्य सिजनमा गाउँ फर्किने गरेको कुरा छलफलमा आएको थियो ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु ।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ती नहुनु ।
- ✓ खोला तथा पोखरी भएता पनि तिनको व्यवस्थापन हुन नसक्दा सिचाईको समस्या ।
- ✓ वन्यजन्तुहरु जस्तै नीलगाई, बाँदर र दुम्सीले खेतीवाली नस्ट पारीदिने ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।

चुनौती

- ✓ वन्यजन्तुको नियन्त्रण ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरु अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा डुबानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने ।

- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको । स्थानीय प्रविधीहरु उन्नत बनाईएका छैनन् ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउविजनहरु हराउँदै गएका छन् ।
- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् ।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैंकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती गर्न लगानीको समस्या ।

चुनौती

- ✓ बीउ तथा मल माथी परनिर्भरता बढ्दै ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको प्रयोग बढ्दो रहेको छ । रसायनीक मल तथा विषादी न्यूनीकरण गर्न र प्रांगारिक मलको प्रयोगलाई बढावा दिन ।
- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ । यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर । उदाहरणः नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले डुवान परेको अवस्था

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ ।
- ✓ बिचौलीयाको समस्या ।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु ।
- ✓ भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्तरता ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न ।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको ।
- ✓ माछा पालनको सम्भावना रहेको ।
- ✓ यस वडामा सामूदायीक वनहरु रहेका छन् । यसलाई व्यवस्थित गर्न सके वनमा आधारीत जिविकोपार्जन प्रणालीको सम्भाव्यता रहेको ।
- ✓ पशुपालनको सम्भावना रहेको ।

वडा नं २

वडाको विवरण

साविकको गुनौली गाविसको वडा नं ४ देखि ९ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं २ कायम भएको हो । लगभग १२०० घरधुरी रहेको यस वडामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार ५,६०१ जनसंख्या रहेको थियो भने हाल ८,००० जति जनसंख्या रहेको अन्दाज रहेको छ । बसोबासको हिसावले यहाँ थारु, मधेसी, मुस्लीम, पहाडे सहितको मिश्रित वस्ती रहेको छ ।

यस वडामा करिब २०० घरधुरी भूमिहीन रहेका छन् । केहि सिमित व्यक्तिहरु संग मात्र धेरै जमिन रहेको छ भने अधिकांश व्यक्तिहरु संग थोरै नै जग्गा रहेको अवस्था छ ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसावले यस वडामा पनि अन्न बाली, नगदेवाली, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसावले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ । धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो भने मकै र गहुँ क्रमश दोस्रो र तेस्रो स्थानमा पर्दछन् ।

फलफूल अन्तर्गत केरा र आँप यहाँको प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । मौवा र निम्बुको पनि राम्रै सम्भावना रहेको छ ।

त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो, चना र केराउ यस वडामा राम्रै उत्पादन हुने गरेका छन् । आलस र तोरी पनि राम्रै उत्पादन हुने गरेको छ । यस वडामा पनि तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ । यहाँ उत्पादन हुने मुख्य तरकारी बालीहरुमा आलु, काउली, सिमी आदि लगायत अन्य मौसमी तरकारीहरु पर्दछन् ।

पशुपालन अन्तर्गत भैंसी पालन मुख्य रहेको छ । गाई र बाख्रा पालन पनि सिमित रूपमा भईराखेका छन् । यहाँ व्यवसायिक रूपमा पशुपालन गरिने गरेको छैन तर प्रत्येक घरमा दुई चार संख्यामा गाईवस्तु पनि पाल्ने गरेका छन् । यहाँ माछा पालन व्यवसायिक रूपमा नभएता पनि सामुहिक पोखरीमा माछा पालन गरिदै आएको अवस्था छ ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

प्राय बालीहरुको पुराना बीउहरु फेरिईसकेका छन् । गहुँ बाहेक धान, मकै लयागत तरकारी बालीहरुका पनि पुराना स्थानीय बीउ हराईसकेका छन् । किसानहरु धान तथा तरकारी उत्पादनको लागि हाईब्रिड विउमा पूर्ण रूपमा निर्भर भईसकेको अवस्था छ । खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि अत्याधिक मात्रामा रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि भईरहेको अवस्था छ ।

बीउ, मल तथा विषादी किसानले चाहेको बेलामा यहाँ सजिलै प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था छैन । तसर्थ, प्राय भारत बाट नै ल्याउने गरेको अवस्था छ । नाकामा धेरै भनभट बेहोर्नु परे पनि, भारत बाट ल्याईने रसायनिक मल कम गुणस्तरको भएता पनि, यता समयमा नै मल नपाईने तथा महँगो पनि हुने गरेकाले भारत बाट ल्याउन किसानहरु बाध्य भएको कुरा छलफलमा आएको थियो ।

प्रांगारिक मल प्रयोग गर्ने किसानहरुले भने अन्य किसानहरुले भन्दा कम मात्रानै रसायनिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मावन स्वाथ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरु अनविज्ञ रहेको भने पाईएन । मानिसहरुमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरु रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरुको पनि रहेको थियो । तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरुले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरुबाट आएको थियो ।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान नै पहिलो नम्बरमा पर्दछ । दुध पनि धेरै निर्यात हुने उत्पादनहरु मध्ये पर्दछन् । यस वडाको लागि पनि निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार रहेको छ । यस वडामा आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरुमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरु पर्दछन् । यी वस्तुहरु विशेषगरि भारत बाट नै आयात हुने गरेका छन् ।

बसाई सराईको प्रभाव

यहाँ बाट विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ। प्रत्येक घर बाट कम्तिमा दुई जना कामको लागि भारत जाने गरेका छन् तर खेतीपातीको समयमा भारत जानेहरु गाउँ फर्किने परम्परा रहेको छ। यस वडाबाट पनि थोरै संख्यामा युवाहरु खाडी मुलुक तिर पनि गएको अवस्था छ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ती नहुनु।
- ✓ सिचाईको समस्या।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम।

चुनौती

- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरु अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा ढुबानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने।
- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको। स्थानीय प्रविधीहरु उन्नत बनाईएका छैनन्।
- ✓ सिंचाईको समस्या।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउबिजनहरु हराउँदै गएका छन्।
- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन्।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन्।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या।

चुनौती

- ✓ बीउ तथा मल माथी परनिर्भरता बढ्दै । स्थानीय बीउहरुको संरक्षण र आत्मनिर्भर बन्नु ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको प्रयोग बढ्दो रहेको छ । यसको प्रयोगमा कमि ल्याउन र प्रांगारिक मलको प्रयोग बढाउन ।
- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ । यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर । उदाहरण : नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले डुवान परेको अवस्था

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ ।
- ✓ बिचौलीयाको समस्या ।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु ।
- ✓ बजार व्यवस्थापनको समस्या । भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ ।
- ✓ उचीत भण्डारण प्रविधिको अभाव ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्ताता ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न ।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको ।
- ✓ माछा पालनको सम्भावना रहको ।
- ✓ घाँस खेतीको सम्भावना । यसले पशुपालनलाई पनि टेवा पुर्‍याउने ।
- ✓ बेमौसमी तरकारीको पनि सम्भावना रहेको ।

वडा नं ३

वडाको विवरण

साविकको पत्थरदेइया गाविसको वडा नं १ देखि ५ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं ३ कायम भएको हो । लगभग १२०० घरधुरी रहेको यस वडामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार ६,०२२ जनसंख्या रहेको थियो भने हाल अन्जादी ७,००० जति जनसंख्या रहेको रहेको छ । बसोवासको हिसावले यहाँ पहाडी, मधेसी र मुस्लीम समुदायको बाहुल्यता रहेको छ ।

यस वडामा करिब ३०० घरधुरी भूमिहीन रहेका छन् । केहि सिमित व्यक्तिहरु संग मात्र धेरै जमिन रहेको छ भने अधिकांश व्यक्तिहरु संग थोरै (सरदरमा १० कठ्ठा) जग्गा रहेको अवस्था छ ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसावले यस वडामा पनि अन्नबाली, तेलहन, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसावले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ । धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो भने गहुँ र मकै क्रमश दोस्रो र तेस्रो स्थानमा पर्दछन् ।

फलफूल अन्तर्गत केरा र आँप नै यहाँको पनि प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । त्यस्तै, सबै खाले दलहने र तेलहन बाली उत्पादन हुने गरेका छन् । यस वडामा पनि तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ । यहाँ विशेषगरि मौसमी सबै खाले तरकारीहरु उत्पादन हुने गरेका छन् ।

पशुपालन अन्तर्गत भैसी पालन मुख्य रहेको छ । गाई र बाखा पालन पनि सिमीत रुपमा भईराखेका छन् । यहाँ व्यवसायीक रुपमा पशुपालन गरिने गरेको छैन तर प्रत्येक घरमा दुई चार संख्यामा गाईवस्तु पनि पाल्ने गरेका छन् । कुखुरा पालन भने व्यवसायीक रुपमा फस्टाउने क्रममा रहेको छ । यस वडामा पन्ध्र वटा जति कुखुरा फार्महरु रहेका छन् ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

यहाँ खपत हुने बीउ लगभग ७५ प्रतिशत भारतीय बजार बाट नै ल्याइन्छन् । प्राय बालीहरुको पुराना बीउहरु हराईसकेका छन् । किसानहरु हाईब्रिड विउमा धेरै रुपमा निर्भर भईसकेको अवस्था छ । खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि अत्याधिक मात्रामा रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि भईरहेको अवस्था छ ।

यता समयमा नै मल तथा बीउ नपाईने समस्याले गर्दा किसानहरु सिमा पारीवाट ल्याउन मल बीउ ल्याउन बाध्य छन् ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मावन स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरु अनविज्ञ रहेको भने पाईएन । मानिसहरुमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरु

रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरुको पनि रहेको थियो । तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरुले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरुबाट आएको थियो ।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान नै पहिलो नम्बरमा पर्दछ । यहाँ बाट गहुँ, मसुरो र दुध पनि निर्यात हुने गरेका छन् । यस वडाको लागि पनि निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार नै रहेको छ । यस वडामा पनि आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरुमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरु पर्दछन् । यी उत्पादनहरु विशेषगरि भारत बाट नै आयात हुने गरेका छन् ।

बसाई सराईको प्रभाव

यहाँ बाट पनि विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ । प्रत्येक घर बाट कम्तिमा दुई तीन जना कामको लागि भारत जाने गरेका छन् तर खेतीपातीको समयमा भारत जानेहरु गाउँ फर्किने परम्परा रहेको छ । यस वडाबाट पनि थोरै संख्यामा युवाहरु खाडी मुलुक तिर पनि गएको अवस्था छ ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पूर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु ।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ति नहुनु ।
- ✓ कुलो, नहर तथा खोलाहरु भएता पनि व्यवस्थापनको कमीले गर्दा सिचाईको समस्या ।
- ✓ वन्यजन्तुहरु जस्तै नीलगाई र दुम्सीले खेतीबाली नस्ट पारीदिने ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।

चुनौती

- ✓ वन्यजन्तुको नियन्त्रण ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरु अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा डुबानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने ।
- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको । स्थानीय प्रविधीहरु उन्नत बनाईएका छैनन् ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउविजनहरु हराउँदै गएका छन् ।
- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् ।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या ।

चुनौती

- ✓ बीउ तथा मल माथी परनिर्भरता बढ्दै । बीउमा आत्मनिर्भर बन्ने ।
- ✓ रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग बढ्दो रहेको छ । रसायनको प्रयोगमा कमी ल्याउने र प्रांगारिक मलको प्रयोगलाई बढावा दिने ।
- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ । यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने र रसायनिक मलको अभ माग बढाउने ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर । उदाहरण : नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले डुवान परेको अवस्था

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ ।
- ✓ विचौलीयाको समस्या ।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु ।
- ✓ भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्तरता ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न ।

यस वडाका संभावनाहरू

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको ।
- ✓ भएका सामुदायिक वनहरूलाई व्यवस्थित गर्न सके वनमा आधारीत जिविकोपार्जन प्रणालीको सम्भाव्यता रहेको ।
- ✓ पशुपालनको सम्भावना रहेको ।

वडा नं ४

वडाको विवरण

साविकको पत्थरदेइया गाविसको वडा नं ६ देखि ९ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं ४ कायम भएको हो । लगभग ११०० घरधुरी रहेको यस वडामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार ४,९२७ जनसंख्या रहेको थियो । बसोबासको हिसावले यहाँ पहाडी, मधेसी, मुस्लीम लगायत समुदायको मिश्रित बसोबास रहेको छ ।

यस वडामा कविर ७०० हेक्टर खेतीयोग्य जमिन रहेको छ । केहि सिमित व्यक्तिहरु संग धेरै जमिन रहेको छ भने अधिकांश व्यक्तिहरु संग थोरै जमिन रहेको अवस्था छ । यस वडामा पनि केही भूमिहीनहरु रहेका छन् ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसावले यस वडामा पनि अन्नबाली, नगदेबाली, तेलहन, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसावले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ । धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो भने गहुँ दोस्रो स्थानमा पर्दछन् । नगदेबालीमा उखु बाली प्रमुख रहेको छ तर पहिलेको भन्दा अहिले उखु खेतीको कमी हुँदै गएको अवस्था छ ।

फलफूल अन्तर्गत केरा र आँप यहाँको प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो र तेलहन बालीमा तोरी पनि राम्रै उत्पादन हुने गरेका छन् । यस वडामा पनि तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ । यहाँ विशेषगरि मौसमी सबै खाले तरकारीहरु उत्पादन हुने गरेका छन् ।

पशुपालन अन्तर्गत भैंसी पालन मुख्य रहेको छ । गाई र बाखा पालन पनि सिमीत रुपमा भईराखेका छन् । यहाँ व्यवसायीक रुपमा पशुपालन गरिने गरेको छैन तर प्रत्येक घरमा दुई चार संख्यामा गाईवस्तु पनि पाल्ने गरेका छन् । कुखुरा पालन भने व्यवसायीक रुपमा फस्टाउने क्रममा रहेको छ । माछा पालन पनि थोरै रुपमा भईरहेको छ ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

प्राय बालीहरुको पुराना बीउहरु हराईसकेका छन् । गहुँ, तोरी र मसुरो बाहेक धान, मकै लयागत तरकारी बालीहरुका पनि पुराना स्थानीय बीउ हराईसकेका छन् । किसानहरु धान तथा तरकारी उत्पादनको लागि हाईब्रिड बीउमा धेरै रुपमा निर्भर भईसकेको अवस्था छ । यहाँ खपत हुने बीउ लगभग ६० प्रतिशत भारतीय बजार बाट नै ल्याईन्छन् । खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि अत्याधिक मात्रामा रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि भईरहेको अवस्था छ । प्रांगारिक मल प्रयोग गर्ने किसानहरुले भने अन्य किसानहरुले भन्दा कम मात्रानै रसायनिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ ।

बीउ, मल तथा विषादी प्राय भारत बाट नै ल्याउने गरेको अवस्था छ । यता समयमा नै मल तथा बीउ नपाईने समस्याले गर्दा किसानहरु सिमा पारीबाट ल्याउन बाध्य छन् ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरु अनविज्ञ रहेको भने पाईएन । मानिसहरुमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरु रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरुको पनि रहेको थियो । तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरुले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरुबाट आएको थियो ।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान नै पहिलो नम्बरमा पर्दछ । यस वडा बाट निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार नै रहेको छ । यस वडामा पनि आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरुमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरु पर्दछन् । यी उत्पादनहरु विशेषगरि भारत बाट नै आयात हुने गरेका छन् ।

बसाई सराईको प्रभाव

यहाँ बाट पनि विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ । प्रत्येक घर बाट कम्तिमा दुई तीन जना कामको लागि भारत जाने गरेका छन् तर खेतीपातीको समयमा भारत जानेहरु गाउँ फर्किने परम्परा रहेको छ । यस वडाबाट केही संख्यामा युवाहरु खाडी मुलुक तिर पनि गएको अवस्था छ ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु ।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ती नहुनु ।
- ✓ भएका खोला नालाका व्यवस्थापन हुन नसक्दा सिचाईको अभाव ।

- ✓ वन्यजन्तुहरु जस्तै नीलगाई, बाँदर र दुम्सीले खेतीबाली नस्ट पारीदिने ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।

चुनौती

- ✓ वन्यजन्तुको नियन्त्रण ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरु अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा ढुवानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने ।
- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको । स्थानीय प्रविधीहरु उन्नत बनाईएका छैनन् ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका विउविजनहरु हराउँदै गएका छन् ।
- ✓ समयमानै विउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् ।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या ।

चुनौती

- ✓ विउ तथा मल माथी परनिर्भरता घटाउँदै आत्मनिर्भर बनाउन ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको बढ्दो प्रयोगलाई न्युनीकरण गर्न तथा आवश्यक मल तथा विषादीको समयमै व्यवस्थापन गर्न ।
- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ । यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने ।
- ✓ पशुपालन जोड दिँदै प्रांगारीक मलको प्रयोगमा बृद्धि गर्न ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर । उदाहरण : नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले ढुवान परेको अवस्था ।

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ ।
- ✓ विचौलीयाको समस्या ।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु ।
- ✓ भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्तरता ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न ।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको ।
- ✓ माछा पालनको सम्भावना रहको ।
- ✓ यस वडामा सामूदायीक वनहरु रहेका छन् । यसलाई व्यवस्थित गर्न सके वनमा आधारित जिविकोपार्जन प्रणालीको सम्भाव्यता रहेको ।
- ✓ पशुपालनको सम्भावना रहेको ।

वडा नं ५

वडाको विवरण

हालको विजयनगर गाउँपालिका वडा नं. ५ साविकको खुरुहुरिया गा.वि.स.का वडाहरु १,२,३,५,६ र ९ मिलेर बनेको छ । यस वडामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को अनुसार ४८८७ जनसंख्या रहेको छ । यस वडामा यादव, कुर्मी, पहाडी लगायत समुदायको बसोबास रहेको छ ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीमा यहाँ अन्न बाली, नगदेवाली, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसाबले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ। क्षेत्रफलको हिसाबले सबै भन्दा धेरै क्षेत्रमा पहिलो नम्बरमा धान, दोस्रोमा गहुँ, तोरी, उखु लगायत पर्दछ।

यस सबैभन्दा धेरै धान खेती गरिन्छ भने, क्रमश गहुँ, मकै खेती गरिने पाईयो। छलफलमा सहभागीहरूका अनुसार करिब १० प्रतिशत जस्तो भूमिहीन किसानहरू यस वडामा छन्। मौसम अनुसारको आफुलाई खानको लागि तरकारी खेती गरेतापनि व्यवसायिक हिसाबले तरकारी खेती भने गरिदैन। फलफूल अन्तर्गत केरा, आपँ, लिची उत्पादनको सम्भावना रहेको छ।

त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो, चना यस वडाका प्राथमिक उत्पादन रहेका छन्। नगदेवालीमा प्रमुख उत्पादनहरू उखु र बेसार पर्दछन्।

पशुपालनमा भैसी, बाखा तथा गाई पालन गरिने यो क्षेत्र विजयनगरका अन्य वडाहरू भन्दा धेरै कुखुरा फार्म भएको वडा हो।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

अन्यत्र जस्तै यस वडामा पनि धेरै बीउबिजन अन्यत्रबाट नै ल्याएर लगाईन्छ। धान, मकै, गहुँ लगायत अन्न बालीको पुराना बीउ हराईसकेका छन्। खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि प्रशस्त हुँदै आएको छ। सहभागीहरूका अनुसार एक वर्षमा तीन कठ्ठा खेतमा २० के.जी युरिया, ५ के.जी पोटास र २० के.जी डिएपी प्रयोग हुने गरेको पाईयो।

बीउ, मल तथा विषादी किसानले चाहेको बेलामा यहाँ सजिलै प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था भने छैन। तसर्थ, प्राय भारत बाट नै ल्याउने गरेको अवस्था छ। नाकामा धेरै फनफट बेहोर्नु परे पनि, भारत बाट ल्याईने रसायनिक मल कम गुणस्तरको भएता पनि, यता समयमा नै मल नपाईने तथा महँगो पनि हुने गरेकाले भारत बाट ल्याउन किसानहरू बाध्य भएको कुरा यहाँको छलफलमा पनि आएको थियो।

प्रांगारिक मल प्रयोग गर्ने किसानहरूले भने अन्य किसानहरूले भन्दा कम मात्रानै रसायनिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मावन स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरू पनि अनविज्ञ रहेको भने पाईएन। मानिसहरूमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरू रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरूको पनि रहेको थियो। तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरूले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरूबाट पनि आएको थियो।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडामा सबै भन्दा धेरै आयात हुने कृषि जन्य वस्तुमा चामल रहेको छ । यस वडा भित्र उत्पादन हुने धान निर्यात गरि चामल आयात गरेर खपत हुने गरेको पाईयो । त्यस्तै, धेरै खपत हुने तरकारी पनि भारतबाट आयात गर्ने गरेको देखियो ।

बसाईसराईको प्रभाव

विशेषरी युवा पुस्ताहरु गाँउमा बस्दैनन् । मानिसहरुका अनुसार यस वडाबाट ३०० देखि ४०० युवा भारत मजुरा गर्नका लागि जाने गरेका छन् । यसरी मौसमी काम गर्न जाने भएतापनि खेतीगर्ने मौसममा उनीहरु गाउँ फर्कने परम्परा रहेको छ । यसले गर्दा अहिले सम्म कृषि कर्ममा श्रमको अभाव हुन पाएको छैन । अर्को तर्फ पहाडबाट बसाई सदै आएका मानिसहरुको कारण जमिन माथिको चाप भने बढ्दो छ ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ स्थानीय बीउबिजनको लोप ।
- ✓ शिक्षा, रोजगार लगायत विभिन्न कारणले हुने युवा पुस्ताको पलायन सँगै खेतीपातीमा लाग्ने श्रमशक्तिको अभाव ।
- ✓ समयमै मल, बीउ तथा प्राविधिक सहयोग प्राप्त हुन नसक्ने ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या ।
- ✓ सरकारले दिने अनुदान साना तथा सरल किसानको पहुँचमा नभएको ।
- ✓ कृषि विमा पहुँच नभएको ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।
- ✓ भारतीय बजारको कारण बजार व्यवस्थापनमा कठिनाई भएको ।

चुनौती

- ✓ स्थानीय बीउबिजन जोगाउन ।
- ✓ युवा पुस्तालाई विभिन्न बाहानामा अन्यत्र पलायन हुनबाट जोगाएर खेतीपातीमा आकर्षक गर्न ।
- ✓ समयमै मल, बीउबिजन तथा प्राविधिक सहयोग गर्न ।
- ✓ सिंचाईको व्यवस्था गर्न ।

- ✓ सहूलियत कृषि ऋण, कृषि विमा लगायतमा किसानहरुको पहुँच निर्माण गर्न ।
- ✓ जलवायु परिवर्तनले पार्ने समस्या र क्षती न्यूनीकरण गर्न ।
- ✓ भारतीय बजारसँग प्रतिस्पर्दा गरी लागत उठाउन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया केही अभै परम्परागत नै रहेको । कृही कामको लागि आधुनिक यन्त्र प्रयोग भएतापनि सबैको पहुँचमा पुग्न नसकेको ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउबिजनहरु हराउँदै गएका छन् ।
- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् । साथै जलवायु परिवर्तनका कारण पनि विभिन्न समस्याहरु थपिदै गएका छन् ।
- ✓ भारतीय बजारसँग प्रतिस्पर्धा ।

चुनौती

- ✓ आधुनिक प्रविधि सबैको पहुँचसम्म पुऱ्याउन ।
- ✓ स्थानीय बीउबिजनको जर्गेना गर्दै बीउमा आत्मनिर्भर हुन ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको बढ्दो प्रयोगलाई न्यूनीकरण गर्न तथा आवश्यक मल तथा विषादीको समयमै व्यवस्थापन गर्न ।
- ✓ पशुपालन जोड दिदै प्रांगारीक मलको प्रयोगमा बृद्धि गर्न ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असरबाट क्षेत्रलाई कम गर्न । उदाहरण : बाढी पहिरोको जोखिम, नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, खडेरी तथा अधिक वर्षा ।
- ✓ भारतीय उत्पादन, बजारसँग प्रतिस्पर्दा गर्न ।

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ पोष्टहाभेष्ट प्रशोधन प्रविधि तथा ज्ञान सिपको अभाव ।
- ✓ कुनै उत्पादनले बजार नपाएको खण्डमा खेर वा कुहिएर खेर जाने अवस्था छ ।
- ✓ उचित भण्डारणर पुर्वाधारको अभाव ।
- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ विचौलीयाको समस्या ।
- ✓ संकलन केन्द्रको अभाव ।

चुनौती

- ✓ कृषिमा आत्मनिभएर बनाउन ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्दा गर्न ।
- ✓ उत्पादनको उचित मुल्य पाउन ।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ पशुपालन तथा माछा पालनको सम्भावना छ ।
- ✓ सिंचाईको व्यवस्था गरी व्यवसायिक तरकारी खेती तथा फलफूल खेती गर्न सकिन्छ ।

वडा नं ६

वडाको विवरण

साविकको खुरुहुरिया गाविसको वडा नं ४, ६, ७ र ८ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं ६ कायम भएको हो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार यस वडाको जनसंख्या ५,३०४ रहेको छ । बसोवासको हिसावले यहाँ मिश्रित समुदायको बसोवास रहेको छ ।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसावले यहाँ अन्न बाली, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसावले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ । धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो भने मकै र गहुँ दोस्रो र तेस्रो स्थानमा पर्दछन् ।

फलफूल अन्तर्गत यस स्थानमा केरा र आँप प्राथमिक उत्पादन रहेका छन् । त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो पहिलो स्थानमा पर्दछ । तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ । यस स्थानमा व्यवसायिक रुपमा तरकारी खेती भएको अवस्था छैन ।

पशुपालन अन्तर्गत भैंसी पालन मुख्य रहेको छ। गाई, बाखा, बंगुर तथा कुखुरा पालन पनि सिमीत रूपमा भईराखेका छन्। यहाँ व्यवसायिक रूपमा कुखुरा पालन भने फस्टाउँदै गएको छ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

प्राय बालीहरुको पुराना बीउहरु फेरिईसकेका छन्। किसानहरु हाईब्रिड बीउमा निर्भर हुन थालिसकेका छन्। खेतबारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि रसायनिक विषादीको प्रयोग पनि भईरहेको अवस्था छ। बीउ, मल तथा विषादी किसानले चाहेको बेलामा यहाँ सजिलै प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था छैन। नाकामा धेरै भनभट बेहोर्नु परे पनि, भारत बाट ल्याईने रसायनिक मल कम गुणस्तरको भएता पनि, यता समयमा नै मल नपाईने तथा महँगो पनि हुने गरेकाले भारत बाट ल्याउन किसानहरु बाध्य भएको कुरा छलफलमा आएको थियो।

प्रांगारिक मल प्रयोग गर्ने किसानहरुले भने अन्य किसानहरुले भन्दा कम मात्रानै रसायनिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरु अनविज्ञ रहेको भने पाईएन। मानिसहरुमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरु रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरुको पनि रहेको थियो। तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरुले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरुबाट आएको थियो।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान पहिलो नम्बरमा पर्दछ। दाल र दुध पनि धेरै निर्यात हुने उत्पादनहरु मध्ये पर्दछन्। यस वडाको लागि पनि निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार नै रहेको छ। यस वडामा आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरुमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरु पर्दछन्। यी वस्तुहरु विशेषगरि भारत बाट आयात हुने गरेका छन्।

बसाई सराईको प्रभाव

यहाँ बाट विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ। तर खेतीपातीको समयमा भारत जानेहरु फर्किने गाउँ फर्किने कुरा छलफलमा आएको थियो। थोरै संख्यामा युवाहरु खाडी मुलुक तिर पनि गएको अवस्था छ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरु

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु ।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ति नहुनु ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ वन्यजन्तुहरु जस्तै नीलगाई, बाँदर र दुम्सीले खेतीवाली नस्ट पारीदिने ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।

चुनौती

- ✓ वन्यजन्तुको नियन्त्रण ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरु अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा डुबानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने ।
- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको । स्थानीय प्रविधीहरु उन्नत बनाईएका छैनन् ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउविजनहरु हराउँदै गएका छन् ।
- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् ।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या ।

चुनौती

- ✓ बीउ तथा मल माथी परनिर्भरता बढ्दै ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको बढ्दो प्रयोगलाई न्युनीकरण गर्न तथा आवश्यक मल तथा विषादीको समयमै व्यवस्थापन गर्न ।

- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ। यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने। पशुपालन जोड दिदै प्रांगारीक मलको प्रयोगमा बृद्धि गर्न।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर। उदाहरणः नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले डुवान परेको अवस्था

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ।
- ✓ विचौलीयाको समस्या।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु।
- ✓ भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्तरता।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्दा गर्न।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको।
- ✓ माछा पालनको सम्भावना रहको।
- ✓ यस वडामा सामूदायीक वनहरु रहेका छन्। यसलाई व्यवस्थित गर्न सके वनमा आधारीत जिविकोपार्जन प्रणालीको सम्भाव्यता रहेको।
- ✓ पशुपालनको सम्भावना रहेको।

वडा नं ७

वडाको विवरण

साविकको गणेशपुर गाविसको वडा नं १ देखि ९ हालको विजयनगर गाउँपालिकाको वडा नं ७ कायम भएको हो। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्यांक अनुसार यस वडाको कुल जनसंख्या ६,३६८ रहेको थियो। बसोबासको

हिसाबले यहाँ दलित, मगर, मधेसी र मुस्लिम समुदायको बाहुल्यता रहेको छ। यस वडामा प्रशस्त भूमिहीनहरू रहेका छन्।

खेतीपाती तथा वस्तुभाउको अवस्था

खेतीपातीको हिसाबले यहाँ अन्न बाली, दलहन, फलफूल सबैखाले खेती हुने गरेको छ भने उत्पादनको हिसाबले अन्नबाली नै प्रमुख रहेको छ। धान बाली यहाँको प्रमुख अन्नबाली हो।

फलफूल खेती धेरै जमिन हुनेहरू बाहेको प्राथमिकतामा खासै परेको छैन। उत्पादनको हिसाबले आँप र केरा नै प्राथमिकतामा पर्दछन्। त्यस्तै, दलहन बालीमा मसुरो पहिलो स्थानमा पर्दछ। तरकारी खेती आफ्नो परिवारको लागि मात्र सिमित रहेको छ। यस स्थानमा व्यवसायिक रुपमा तरकारी खेती भएको अवस्था छैन। यस स्थानमा मौसमी तरकारी खेती जस्तै काउली, प्याज, टमाटर, खुर्सानी राम्रो हुने गरेको अवस्था छ।

पशुपालन अन्तर्गत भैंसी पालन मुख्य रहेको छ। गाई, बाखा, तथा कुखुरा पालन पनि सिमित रुपमा भईराखेका छन्। केहि सिमित मान्छेहरूले मात्र माछा पालन गर्ने गरेको अवस्था छ।

बीउबिजन तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था

प्राय बालीहरूको पुराना बीउहरू फेरिईसकेका छन्। किसानहरू हाईब्रिड विउमा निर्भर हुन थालिसकेका छन्। खेतवारीमा रसायनिक मल र रोग किरा नियन्त्रणको लागि रसायनिक विषादीको अत्याधिक प्रयोग पनि भईरहेको अवस्था छ।

बीउ, मल तथा विषादी किसानले चाहेको बेलामा यहाँ सजिलै प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था छैन। तसर्थ, प्राय भारत बाट नै ल्याउने गरेको अवस्था छ। नाकामा धेरै भ्रनभट बेहोर्नु परे पनि, भारत बाट ल्याईने रसायनिक मल कम गुणस्तरको भएता पनि, यता समयमा नै मल नपाईने तथा महँगो पनि हुने गरेकाले भारत बाट ल्याउन किसानहरू बाध्य भएको कुरा छलफलमा आएको थियो।

प्रांगारिक मल प्रयोग गर्ने किसानहरूले अन्य किसानहरूले भन्दा कम मात्रानै रसायनिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ।

रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग र यिनको प्रयोगबाट उत्पादित खाद्यान्नको सेवनले मावन स्वास्थ्यमा पारेको असरबारे यहाँको किसानहरू अनविज्ञ रहेको भने पाईएन। मानिसहरूमा क्यान्सर, चिनी रोग जस्ता दीर्घ रोगहरू रसायन र विषादीको प्रयोगले गर्दा नै भएको भन्ने मान्यता किसानहरूको पनि रहेको थियो। तर, उत्पादन बढाउनको लागि आफूहरूले मल तथा विषादीको प्रयोग गर्न बाध्य भएको कुरा यहाँका किसानहरूबाट आएको थियो।

कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था

यस वडाबाट निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उत्पादनमा धान पहिलो नम्बरमा पर्दछ । दुध पनि धेरै निर्यात हुने उत्पादनहरू मध्ये पर्दछन् । यस वडाको लागि पनि निर्यात गर्ने मुख्य बजार भनेको चन्द्रौटा बजार नै रहेको छ । यस वडामा आयात हुने कृषि जन्य उत्पादनहरूमा चामल, दाल, तेल र तरकारीहरू पर्दछन् । यी वस्तुहरू विशेषगरि भारत बाट आयात हुने गरेका छन् ।

बसाई सराईको प्रभाव

यहाँ बाट पनि विशेषगरि कामको लागि भारत जानेको संख्या धेरै रहेको छ । तर खेतीपातीको समयमा भारत जानेहरू फर्किने परम्परा रहेको छ । थोरै संख्यामा युवाहरू खाडी मुलुक तिर पनि गएको अवस्था छ ।

खेतीपातीका समस्या तथा चुनौतीहरू

(क) उत्पादनका पुर्वाधार

समस्या

- ✓ खेती गर्ने जमिनमा सबैको समान पहुँच नहुनु ।
- ✓ किसानको माग अनुसार मल तथा बीउ समयमा आपूर्ति नहुनु ।
- ✓ सिचाईको समस्या ।
- ✓ वन्यजन्तुहरू जस्तै नीलगाई, बाँदर र दुम्सीले खेतीवाली नस्ट पारीदिने ।
- ✓ खेतीपातीमा किसानको लागत भन्दा उत्पादन कम ।

चुनौती

- ✓ वन्यजन्तुको नियन्त्रण ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर स्वरुप पानीका मुलहरू अझ सुख्खा बन्दै जान सक्ने, सामान्य रुपमा यस क्षेत्रमा डुबानको समस्या नभएता पनि भविष्यमा यस्ता समस्या आईलाग्न सक्ने ।
- ✓ भएका खोला नाला तथा पोखरीको संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।

(ख) उत्पादन प्रकृया

समस्या

- ✓ खेतीपाती प्रकृया परम्परागत नै रहेको । स्थानीय प्रविधीहरू उन्नत बनाईएका छैनन् ।
- ✓ सिंचाईको समस्या ।
- ✓ स्थानीय बालीका बीउविजनहरू हराउँदै गएका छन् ।

- ✓ समयमानै बीउ तथा मल प्राप्त नभएका गुनासो किसानहरुबाट आएका छन् ।
- ✓ खेतीपातीमा नयाँ नयाँ रोग किराहरु देखा पर्न थालेका छन् ।
- ✓ प्राविधिक सहयोगको अपुग ।
- ✓ स्थानीय स्तरमा बैकहरुले सहज ऋण नदिदा किसानहरुलाई ठूलो स्केलमा खेती लगानीको समस्या ।

चुनौती

- ✓ बीउ तथा मल माथी परनिर्भरता बढ्दै । स्थानीय बीउबिजनको संरक्षण र बीउमा आत्मनिर्भर बन्ने ।
- ✓ रसायनीक मल तथा विषादीको बढ्दो प्रयोगलाई न्युनीकरण गर्न तथा आवश्यक मल तथा विषादीको समयमै व्यवस्थापन गर्न ।
- ✓ पशुपालन घट्दो रहेको छ । यसले प्रांगारीक मल उत्पादनमा तथा प्रयोगमा कमी ल्याउने । पशुपालन जोड दिदै प्रांगारीक मलको प्रयोगमा बृद्धि गर्न ।
- ✓ जलवायु परिवर्तको असर । उदाहरण : नयाँ नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म, बेमौसमी वर्षाले डुवान परेको अवस्था

(ग) उत्पादन पश्चात (Post Harvest)

समस्या

- ✓ उत्पादित वस्तुको मुल्य किसानहरुले तोक्न नपाउने अवस्था छ ।
- ✓ किसानहरुले सरकारले तोकेको समर्थन मुल्य पनि नपाएको अवस्था छ ।
- ✓ विचौलीयाको समस्या ।
- ✓ कृषि तथा पशु विमा उचित रुपमा व्यवहारमा ल्याउन नसक्नु ।
- ✓ भारतीय उत्पादनले बजार ओगटेको अवस्था छ ।

चुनौती

- ✓ उत्पादनमा निरन्तरता ।
- ✓ सिमाको बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न ।

यस वडाका संभावनाहरु

- ✓ सिचाईको समस्या हल हुने हो भने सबैखाले खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको ।
- ✓ माछा पालनको सम्भावना रहेको ।
- ✓ पशुपालनको सम्भावना रहेको ।
- ✓ मसला खेती तथा उखु खेतीको पनि राम्रो सम्भावना रहेको ।

गाउँपालिकाको कृषि अवस्थाको आंकलन

वडास्तरीय छलफल, स्थानीय पदाधिकारी तथा अगुवाहरूका सुभावाहरू र किसान समुदायका अनुभवहरूका आधारमा यो आंकलन गरिएको छ। यस खण्डमा मुख्यतया खेतीपातीका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूका गाउँस्तरीय विवरणका आधारमा यस्तो आंकलन गरिएको हो ।

प्राकृतिक तथा पर्यावरणीय अवस्था

उत्पादन तथा उत्पादकत्व

समग्रमा यस गाउँपालिका विविधतायुक्त र उत्पादशील क्षेत्र रहेको छ। दक्षिण पश्चिम भारतिय सिमासग जोडिएको गाउँपालिका फरक फरक भुवनोट र हावापानी रहेको छ। यस गाउँपालिकाको उत्तर पश्चिम क्षेत्रमा प्रशस्त वनक्षेत्र रहेको छ। गाउँमा भएका वनहरूबाट गाउँको मानिसले फाईदा लिन सकेको अवस्था भने छैन। तर, सम्भावनाको हिसाबले यो क्षेत्र वस्तुपालनका लागि उपयुक्त रहेको छ। विशेषगरि यो क्षेत्रमा बाखा र भैसी पाल्न उपयुक्त देखिन्छ। साथै यस गाउँपालिका उर्वरशील जमिन, तुलनात्मक लाभका बाली तथा वस्तुभाउ प्रवर्द्धन र यातायात र बजारको पहुँच भएको यस गाउँपालिकामा छिमेकीका उत्पादनको बजार बनेको छ।

हरेक वडाहरूमा धेरै संख्यामा भूमिविहिनहरू रहेका छन्। तर, नहुनेहरूले पनि जिविकाका लागि खेतीपातीलाई मुख्य आधार बनाएका छन्। नजिकैका ठुला बजारका कारणले मौसमी तरकारी उत्पादन गरेर आमदानी र रोजगारी बढाउने मौका रहेको छ। सम्भावनाहरू हुँदा हुँदै पनि किसानहरूले मेहनत गरेजति प्रतिफल पाउन सक्ने अवस्था छैन। खेतीपातीमा किसानले खर्चिएको लागत भन्दा उनीहरूले प्राप्त गर्ने उत्पादन तथा फाईदा कम रहेको अवस्था छ। एकातिर विचौलीयाको समस्या अर्कोतिर सरकारले कृषि क्षेत्रमा दिने अनुदानमा साना किसानको पहुँच अझै पुगेको छैन। भन्भट्टीला प्रशासनिक कामहरूले गर्दा साना किसानले बैंकहरूबाट सहूलियत ब्याजदरमा ऋण प्राप्त गर्न सक्ने अवस्था पनि छैन। साना किसानहरूले आफ्नो खेती विस्तार गर्न एक त जमिनको अभाव अर्को लागत विस्तारमा सहयोगको अभाव भैलिरहेका छन्।

खेत जोत्ने ट्याक्टर, सिचाईका लागि पम्पइसेट र बालीचुट्ने श्रेसर बाहेक खेतीपातीमा उन्नत प्रविधिको अझै अभाव छ। स्थानीय बालीहरूको बीउहरू संरक्षण गरी सम्बन्धीत निकायले उन्नत बनाउँदै लैजानु पर्नेमा बीउहरू माँसिदै गएको अवस्था छ। किसानहरूले हरेक वर्ष मलको अभाव भैलै आईरहेका छन्। यसले गर्दा बीउ तथा मल विषादीको लागि भारतीय बजारमाथी परनिर्भरता बढ्दै गएको छ। एकातिर गाउँपालिकाले समयमा मल तथा बीउ

वितरण गर्न नसक्ने अर्कोतिर बजारमा पाईहाले पनि महँगो पैसा तिर्नु पर्ने अवस्थाले गर्दा धेरै हण्डर सहेर भएतापनि किसानहरु सिमा पारीबाट नै ल्याउन रुचाउँछन् ।

त्यस्तै, गाउँपालिकाको वरपर तालतलैयाहरु भएता पनि त्यसको व्यवस्थापन हुन नसकेकोले किसानहरुले सिचाईको समस्या भोग्दै आईरहेका छन् । खेतीपाती आकाशे पानीमा भर परिरहेको अवस्था छ । समयमा नै बालीहरुलाई सिंचित गर्न नसक्दा सोचे जस्तो उत्पादन लिन नसकेको अवस्था रहेको छ ।

गाउँपालिकाबाट कृषि प्राविधिकहरु खटाइए पनि संख्याको हिसाबले अभै प्राविधिकहरुको अभाव देखिन्छ। किसानहरुले चाहेको बेलामा प्राविधिक सेवा तथा सल्लाह समयमा नै प्राप्त गर्न नसकेको गुनासो किसानहरुको रहेको छ ।

अहिले जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभाव यस क्षेत्रमा पनि चुनौतीको रुपमा देखा परेको छ । यस साल कार्तिकमा भएको अबिरल वर्षाले धान उत्पादनमा व्यापक असर गरेको छ । मौसममा देखिएका प्रतिकूलताहरुको असर कमशः देखा परिरहेको अवस्था छ । जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका मुख्य समस्याहरुमा तापक्रममा वृद्धि, मौसममा फेरबदल खासगरि ठूलो वर्षा, खडेरी जस्ता समस्या थपिएको किसानहरुको अनुभव छ । पर्याप्त पानी नपर्दा साना खोला तथा खहरे सुक्दै गएका छन् । वर्षाको पानीले भरिने ताल तलैया र पैनीमा पानी नरहने अवस्था आएको छ ।

बालीहरुमा नयाँ नयाँ रोग किराहरुको प्रकोप बढ्दै गएको छ । विशेषगरि रोग किरा व्यवस्थापन किसानहरुको लागि अब ठूलो समस्या भएको छ । बालीहरुमा देखिएका, रोग तथा किरा व्यवस्थापनको लागि किसानहरुले रसायनिक विषादीको प्रयोग धेरै मात्रामा गर्न थालेका छन् । यस्तो विषादीको प्रयोग व्यावसायिक र बजारमा लैजाने कृषि उपज तथा पशुबस्तुमा भनै बढि देखिएको छ । परिणामस्वरूप, एकातिर मानव स्वास्थ्यमा सिधै असर गरिरहेको छ, भने अर्कोतिर भन भन नयाँ रोग तथा किराहरुको जन्म भईरहेको छ ।

सँगै, अत्याधिक विषको वर्षाले रोग किराको प्रकोप भनै बढेको छ । यी सबैकुरासँगै बालीनालीका उपयुक्त प्रजाती र खेती प्रणालीका फेरबदल गर्नु पर्ने भएको छ । तर, यसका लागि आवश्यक खोजी र परिक्षण भएको छैन ।

सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था

पहाडबाट बसाई सरेर यस क्षेत्रमा आउने क्रम अबै पनि जारी रहेको छ । यस क्षेत्रबाट विस्थापीत भएर अन्यत्र जाने भन्दा रोजगारीको लागि बाहिर जाने प्रचलन बढि रहेको छ । यस क्षेत्रबाट केही संख्यामा युवाहरु रोजगारीको लागि खाडि मुलुक गएका छन् भने मौसमी रोजगारीको लागि भारत जानेको संख्या निकै धेरै रहेको छ । विशेषगरि भारत गएकाहरु खेतीगर्ने मौसममा गाउँ फर्कने गरेको अवस्था रहेको छ ।

यस क्षेत्रका केहि सिमित व्यक्तिहरूसंग धेरै जमिन रहेको छ, अर्धिकाश मानिसहरूसंग कम जग्गा जमिन रहेको छ, भने धेरै मानिसहरु भूमिविहिन पनि रहेका छन् ।

आयात निर्यात र खाद्य सुरक्षाको अवस्था

यस गाउँपालिकाका उत्पादनहरू मध्ये निर्यात हुने मुख्य कृषि जन्य उपजहरूमा धान, दुध, दाल, कुखुरारहेका छन् । यहाँका सबै वडाहरूमा आयात गरिने कृषि जन्य वस्तुहरूमा चामल, तेल, तरकारीरहेको छ। यस बाहेक प्याज, आलु, सोयाविन, मरमसला यहाँ धेरैमात्रमा भित्रिने गरेका छन् ।

यस क्षेत्रमा उत्पादनको हिसाबले धान धेरै नै उत्पादनहुने गरेको छ । तर, आयातहुने वस्तुहरूमा चालम पहिलो स्थानमा नै पर्दछ । यसो हुनुको कारण धेरै किनेर खाने व्यक्तिहरूको संख्या धेरै हुनुले गर्दा हो ।

३. कृषिका समस्या, सम्भावना र रणनीतिक प्रस्ताव

३.१ समस्या तथा चुनौतिहरु

स्थानीय स्तरको खाद्य प्रणाली आयातमुखि, परनिर्भर र एकल उत्पादनमा आधारित हुँदै गईरहेको छ। खेतीपाती यान्त्रीकरण र रसायनमा आधारित हुँदै गएको छ। उन्नत बीउ सँगै भारतीय बजारको प्रभाव र देखासिकीले उत्पादन बढाउन रसायनिक विषादी, हर्मोन र प्लाष्टिकको प्रयोग व्यापक बढेको छ। मुख्य गरि, जिविकोपार्जनका लागि बाह्य क्षेत्रमा भर परेसँगै यो क्रम तिब्र भएको छ। कृषिको परम्परागत उत्पादन ढाँचा र कृषिमा मात्र आश्रित भएर आधुनिक र उन्नत हुन नसकिने बुझाईसँगै यस क्षेत्रको कृषि पनि निरन्तर फेरिने क्रममा रहेको छ। एकातिर, श्रमिक र साना किसानले जिवन यापनका लागि यसैमा अल्झिनु बाध्य छन् भने अन्य टाठावाठा किसानहरूले राज्यका सेवा तथा सहूलियतका भरमा खेतीपाती समाल्ने कोसिस गरिरहेका छन्।

स्थानीय हावापानी र भुगोलमा सजिलै हुकिने बाली तथा बस्तुभाउका प्रजाति मासिएका छन्। रसायन विषादी र ठुला यन्त्रको व्यापक प्रयोगले माटो, हावापानी र पर्यावरण निरन्तर ह्रास भएको छ। समयमा नै आवश्यक कृषि सामग्री र सेवा नपाएको, उपयुक्त कृषि प्रविधि हस्तान्तरण हुन नसकेको, बजार र सहयोगमा बिचौलिया नियन्त्रण रहेको र किसानसँग समन्वय र समुह परिचालन र सहकारिता प्रभावकारी नभएको जस्ता समस्या रहेका छन्।

यस गापाका कृषिको विकासमा स्थानीय अगुवा समाजसेवी, राजनीतिकर्मी र कर्मचारीमा केही प्रयत्न, चासो र चर्चा भएता पनि समग्रमा यसको दीर्घकालिन विकास बारेको बुझाई र यसको रूपान्तरणको दृष्टिकोण स्पष्टता भएको देखिँदैन भने यसबाट गुजारा चलाउने र किसानी प्रति उत्साहित युवा, महिला र आम किसान समुदायमा यसलाई उन्नत बनाउन र खेतीपातीबाट आफ्नो जिवनयापन सरल तरिकाले उन्नत बनाउन सबैको सहकार्य र गापाको समन्वय अपेक्षित छ।

३.२ सम्भावना र सुझाव

यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक वन, नदीनाला र जमिनको उर्वरता सबै हेर्दा अन्न, तरकारी तथा नगदे बाली र माछा पालनको सम्भावना राम्रो देखिन्छ।

यी बालीहरूको व्यवसायिक उत्पादन र प्रशोधनको स्थानीय उद्यम संचालन यस गापाको मुख्य सम्भावनाको क्षेत्र हो। तराई क्षेत्र खाद्यान्न उत्पादनको आधार क्षेत्र हो। खास गरि पानी व्यवस्थापनलाई यथोचित ध्यान दिन सके यो क्षेत्रमा सबैखाले खेतीपातीको प्रशस्त सम्भावना छ। बाली पात्रो र एकिकृत खेती प्रणाली अपनाएर आयात प्रतिस्थापन गर्ने, किसान सहकारीका आधारमा उपयुक्त खेती प्रणाली उन्नत बनाउने र अजैविक खेती प्रणालीलाई क्रमशः जैविक रूपान्तरण गर्दै लैजाने कुरा महत्वपूर्ण छ।

३.३ नीतिगत प्रस्तावहरु

यसमा गाउँपालीकाले यस क्षेत्रको कृषि सपार्न लिनुपर्ने दीर्घकालिन तथा तत्कालिन दृष्टिकोणका साथै मार्ग चित्रको खाका प्रस्तुति गरिएको छ।

नेपालको संविधानको धारा, ३६ खाद्य अधिकार, सुरक्षा र सम्प्रभुता सम्बन्धि व्यवस्था, ५१ ड कृषि र भूमिसुधार सम्बन्धी नीति, ५१ (ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति (१२) कृषि क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्दै खाद्य सम्प्रभुताको मान्यता अनुरूप जलवायु र माटो अनुकूलको खाद्यान्न उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरी खाद्यान्नको दिगो उत्पादन, आपूर्ति, सञ्चय, सुरक्षा र सुलभ तथा प्रभावकारी वितरणको व्यवस्था गर्न गरिएको संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। साथै, संविधानको धारा (४) (ग) स्थानीय तहको अधिकार अनुसूची-८ को १५ मा उल्लेखित कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी र अनुसूची-८ को १८ मा उल्लिखित कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण विषयको अधिकार क्षेत्र तोकिएको छ। यसैमा आधारित भएर संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) वमोजिमको व्यवस्थापिका संसदले पारित गर्न प्रस्तुत विधेयक स्थानीय तहको शासन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक २०७४ मा कार्यभारको विस्तृतिकरण गरिएको छ।

यी माथीका संवैधानिक व्यवस्था अन्तर्गत मौलिक हक सम्बन्धि कानून बनिसकेको अवस्था छ। यि व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकारका कृषि व्यवस्थापन र प्रसारका २२ कार्यभार समेत तोकिएको छ। सगै, स्थानीय कानून बनाउने, कर उठाउने कर्मचारी परिचालन गर्ने, न्याय सम्पादन गर्ने, स्थानीय विकाश योजना, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने स्थानीय सरकारको दायित्व रहेको छ। यि सबै सन्दर्भलाई आत्मसात गरि गरि गापाले कृषि क्षेत्रका कार्यभार पुरा गर्न आवश्यक तयारी अन्तरगत यो दस्तावेज तयार गरिउको हो।

सगै हालै गापामा पदाधिकारी छलफल, वडास्तरिय छलफल, अन्य सरोकार समुह र जान्ने सुन्ने समुह सँगको छलफल भएको छ। यि सबै प्रावधान, प्रस्ताव र सुझावका आधारमा यि नीतिगत सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ।

कृषि क्षेत्रलाई रसायन र विषादीमुक्त, कम बाह्य लगानी तथा स्थानीय स्रोत साधन, उपयुक्त प्रविधि र पर्यावरणिय कृषि प्रणालीको विकास गरी स्थानीय तहमै रैथाने बाली तथा वस्तुभाउ प्रवर्द्धन गरि पोषणयुक्त खाना तथा तुलनात्मक लाभका कृषि उपजहरुको मुल्य अभिवृद्धि गरी आयआर्जनमा वृद्धि गर्ने ढाँचाको निर्माण गर्ने गरि लागु गर्न उपयुक्त कार्यक्रमको ढाँचा सहित यो प्रस्ताव प्रस्तुत गरिएको छ।

३.४ प्रस्तावित दीर्घकालिन नीति

प्रांगारिक कृषि प्रवर्द्धनको अवधारणालाई आत्मसाथ गर्दै रसायन र विषादी तथा कम बाह्य स्रोतको प्रयोगको आम्दानीमूलक र व्यवसायिक कृषि प्रणाली यस गाउँपालिकको मुख्य प्राथमिक कृषि विकास नीति हुनेछ। स्थानीय उत्पादनको स्थानीय उपलब्धता र खपतलाई विशेष प्राथमिकता दिईने छ। यसका लागि देहायका रणनीतिमा जोड दिईने छ।

दिगो विकास लक्षले आत्मसात गरेको सामाजिक मुल्य मान्यता, आर्थिक उत्पादन र दिगो पर्यावरणका आधारहरूलाई बलियो बनाउदै लैजाने सोच सहित निम्न अनुसारको दिर्घकालिन नीति अवलम्बन गरिने छ।

- जमिनको वर्गिकरणको आधारमा भुउपयोग नक्शांकन, र क्षेत्रगत प्रथामिकताका आधारमा योजना तयार गर्ने ।
- लगानी, पुर्वाधार र सहकारिताको प्रवर्द्धन ।
- युवा जनशक्ती परिचालन, क्षमता र कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।
- जलवायू र वातावरणमैत्री, वन, वस्तुभाउ र बालीमा आधारित एकिकृत कृषि प्रणाली अपनाउने ।
- मिश्रित बाली, स्थानीय श्रोतमा आधारित मल, जैविक विषादी प्रवर्द्धन र उपयोग गर्ने ।
- रैथाने बाली, बीउ तथा वस्तुभाउको प्रजातिको प्रजनन र नश्ल विकास र संरक्षण गर्न स्थानीय स्तरमै खोज केन्द्र र परिक्षण स्थलको व्यवस्था गर्ने ।
- स्थानीय विशेषताको खाद्य संस्कृतिको प्रवर्द्धन र खाद्यको विविधताको जगेर्ना गर्ने ।
- साना र महिला किसानका सहकारी मार्फत सहुलियत ऋण र अनुदान, विमा सेवा विस्तार गर्ने ।
- वनश्रोतमा आधारित स्थानीय पशुपालनमा जोड दिने ।
- कृषि उपजको स्थानीय स्तरमै प्रशोधनका लागि वडामा प्रसोधन केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- सहकारी र समुहमार्फत प्रसोधित कृषि उपजको भण्डारण र बजारीकरणको ।
- सबैतहको सरकार र सरोकारवालासग संयोजन, सहकार्य र पृष्ठपोषणको समावेशी सयन्त्र ।
- यि सबै नीतिगत व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनका लागि सक्रमणकालिन कार्ययोजना अवलम्बन गर्ने

यि नीतिगत सगै तपशिलका प्रावधानको नीतिगत व्यवस्था गरिनु पर्छ ।

संस्थागत संरचना नीति र व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गर्ने ।

जनप्रतिनिधिको अगुवाईमा कृषि प्रवर्द्धन गर्न एउटा कृषि प्रवर्द्धन परिषदको स्थापना गर्ने र यसको सचिवालय गापाको कृषि विकास शाखालाई जिम्मेवारी दिने ।

- गापामा आवश्यक ऐन, कार्यविधि र स्थानीय कृषि ऐन, आवधिक योजना बनाउने ।
- कृषि अनुसंधान परिषद र कृषि मन्त्रालय तथा विभाग अन्तरगत रहेको कृषि अनुसंधान कार्यको समन्वय गर्ने ।
- यस गापा अन्तर्गतका शैक्षिक संस्थाहरूमा प्रांगारिक कृषि अध्ययन अध्यापन गराउन जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।

- प्रांगारिक कृषि सम्बन्धि सम्पूर्ण प्रतिवेदन, सुचना, कार्यविधि, नीति, कार्यक्रम, श्रोत पुस्तिका, प्राविधिक ज्ञान र आवश्यक परेका बेला किसान, श्रोत व्यक्ति, सामाजिक परिचालक र प्राविधिकहरुले प्रत्यक्ष प्रश्न सोध्न र सुझाव लिन सक्ने अनलाईन कृषक सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- प्रांगारिक कृषि प्रवर्द्धनको आवधिक समिक्षा र पृष्ठपोषण गर्न प्रस्तावित परिषदले एउटा स्वतन्त्र बहुसरोकारवाला आवधिक समिक्षा र पृष्ठपोषण समुह बनाउन र यसमा दिईएका सुझावका आधारमा आवधिक नीति, कानुन, योजना, कार्यक्रम परिमार्जन गर्ने ।

आगामी पाँच वर्ष भित्रमा गर्न सकिने कृषि सुधारका रणनीतिक कार्यहरु ।

- भौगोलिक तथा पर्यावरणीय विविधताका आधारमा जमिनलाई वर्गीकरण (जोनिङ्ग) गरी प्राथमिकताका आधारमा प्रांगारिक कृषि उत्पादनलाई अगाडी बढाउन नमुना परिक्षण गर्ने
- संरक्षित वन क्षेत्र, हालसम्म रसायन नपुगेका क्षेत्रहरुलाई प्रांगारिक क्षेत्र पहिचान गरी ती क्षेत्रमा उत्पादन हुने जडिबुटीहरु र अन्य उत्पादनलाई प्रांगारिक उत्पादनका रूपमा प्रवर्द्धन गर्ने योजना बनाउने । यि क्षेत्रमा शुरुमा सुख्खा र पाखो क्षेत्रमा सजिलै हुने मसला जन्य र रैथाने बालीनाली र तुलनात्मक लाभका निर्यात योग्य नगदे बालीहरु उत्पादन क्षेत्रहरुलाई प्राथमिकतामा राखि जैविक रुपान्तरणको योजना बनाउने ।
- ताजा तरकारी र फलफुल बालीलाई कमश प्रङ्गारिक उत्पादनमा लैजाने र माटोको प्रङ्गारिक अवस्थामा सुधार गरि कमश अन्य बालीका क्षेत्रमा विस्तार गर्दै जाने ।
- सिमा क्षेत्रमा रसायन तथा विषादी चेकजाच र प्लान्ट क्वारेन्टाइनको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने । घातक रसायन र विषादी बर्जित गर्ने कानुनी व्यवस्था
- यि कार्यहरु गर्न आवश्यक कार्यविधि र ऐन बनाउने ।

कृषि उत्पादनलाई उपयुक्त हुने गरी नीतिगत सुधार गर्ने रणनीतिहरु

- सबै वडास्तरमा प्रांगारिक कृषि प्रवर्द्धन नीति, रणनीति तथा कार्ययोजना तयार गर्ने । यस्तो नीति बनाउदा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको प्रतिनिधीमूलक सहभागिता गरउने । तर यस्तो योजना बनाउदा अजैविकबाट जैविक सक्रमणको स्पष्ट योजना बनाउने ।
- प्रत्येक वडाहरुलाई प्राङ्गारिक खेति प्रवर्द्धन योजना बनाउन लगाउने, वडा नै प्राङ्गारिक क्षेत्र बनाउनलाई वजेट थप गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।
- प्राङ्गारिक कृषिलाई पर्यटनको अभिन्न अंगको रूपमा बिकास गर्न नीतिगत ब्यवस्था गर्ने, पर्यटकीय क्षेत्रमा प्राङ्गारिक कृषि र प्राङ्गारिक कृषिमा पर्यटनको अवधारणा अगाडी बढाउने ।

- सबै कृषि विकास योजना मुख्यत साना र मध्यमस्तरका किसान लक्षित हुनु पर्ने । प्राङ्गारिक कृषिको मुख्य लक्ष सिगै गाँउ लक्षित गरेर एकिकृत कार्यक्रम संचालन गर्ने नीतिगत ब्यवस्था गर्ने ।
- प्राङ्गारिक खेति गर्ने कृषकहरुलाई क्षेत्रफलका आधारमा वा कम्तीमा पनि प्राङ्गारिक उन्मुख संक्रमणको अवधीभर क्षेत्रफलका आधारका निश्चित रकम सहयोगको ब्यवस्था मिलाउने ।
- प्राङ्गारिक कृषिका कानुनी आधारहरु, मापदण्डहरु र निर्देशिकाहरुका आधारमा प्रांगारिक प्रमाणीकरण गर्ने प्रकृयालाई सरलीकृत र सस्तो बनाउने ।
 - उत्पादनका प्रकृयालाई वर्गीकरण गरी सोही अनुसारको उत्पादनका पहिचान गर्ने विधि अपनाउने ।
 - प्रांगारिक प्रमाणीकरण गर्ने निकायहरुको दर्ता गर्ने ब्यवस्था गर्ने ।
 - निर्यात जन्य, तुलनात्मक लाभका कृषि उपजहरु प्रमाणिकरण तेस्रो पक्षबाट गराउने ।
 - सामुदायिक तथा सहकारी स्तरमा सहभागितात्मक गुणस्तर नियन्त्रण प्रणाली अपनाउने ।
 - निजी फारम र निर्धारित जैविक क्षेत्रको हकमा स्थानीय सरकार र समुदायले प्रमाणिकरण गर्ने ।
 - अन्यको हकमा रसायन र विषादी रहित र प्रांगारिक संक्रमण अवधिमा रहेको भनि स्वघोषणा गर्ने ।

एकीकृत अभ्यास, खोजमूलक अनुसन्धान, प्रविधि बिकास र बिस्तारमा जोड दिने रणनीति

- स्थानीय जैविक विविधताको अभिलेखीकरण, संरक्षण र उपयोगका बारेमा खोजी तथा अभ्यासको बिस्तार गर्न जववायूमैत्री सिकाइ केन्द्र यस्तौ प्रकृतिका सिकाइको एकिकृत इकाइ बनाउने ।
- ग्रामीण रैथाने प्रविधिको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने र आवश्यकता अनुसारको अनुसन्धान गरी आधुनीकीकरण र परिमार्जन गर्ने ।
- माटो सुधारका लागि जैविक तत्व र जैविक प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गर्ने एकिकृत खेती प्रणाली अपनाउने । घुम्ती बाली, मिश्रीत बाली, हरियो मल, छापो प्रविधि अपनाई माटोको खाद्यतत्व बढाउन प्रोत्साहित गर्ने । माटोमा खाद्यतत्व बढाउन बोटविरुवाका अवशेषहरुको उपयोग, अन्तरबाली, दलहन जातका घुसुवा बाली र अन्य जैविक मल हुने अन्तरबालिहरु र पानीको व्यवस्थापनमा जोड दिने ।
- श्रोतहरुको पुर्नउत्पादन र श्रोतहरुको संरक्षणमा आधारित कम लागतको स्थानीयतामा आधारित कृषि प्रणाली अपनाउने ।
- प्राङ्गारिक कृषि प्रविधि प्रसारका लागि कृषक पाठशालाको विधि अपनाउने ।
- पाहुना घर चलाइएका स्थानहरुमा अनिवार्य प्राङ्गारिक खाना खान प्रोत्साहन गर्ने ।

- घाँसमा आधारित पशुपालनलाई प्रवर्द्धन गर्ने । पशुपन्छीपालनमा स्थानीय नश्लको संरक्षण र विकासलाई प्राथमिकता दिने ।
- खेतीपातीबाट किसानको आमदानी बढाउन किसानका सहकारीमा आधारित कृषि प्रसोधन उद्यमशिलता प्रवर्द्धन गर्ने ।
- गाउँपालीकामा प्रांगारिक मेलाको व्यवस्था गर्ने ।
- तरकारी, नगदेबाली, फलफूलबाली आदीका प्रांगारिक कृषि उत्पादनका क्षेत्रहरु विकास गर्दै जाने ।
- प्रांगारिक क्षेत्रहरुमा विक्रीस्थल र कृषि उपज संकलन केन्द्र बनाउने, यी संकलन केन्द्रहरुलाई क्षेत्रिय र राष्ट्रिय थोक बजारसंग जोड्ने ।
- प्राङ्गारिक वस्तुको बजारीकरणमा प्रमाणिकरणको प्रकार र उत्पादन पहिचान चिन्हको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने ।

उत्पादन सामाग्री र सेवाहरुको पहुँच बिस्तार रणनीति ।

- जैविक मल र पोषण, औषधी, स्थानीय बिउ बिजन, मिश्रित र पर्यावरणिय खेतिपातिको सम्वर्द्धन, प्रवर्द्धन र स्तरीकरण गर्ने कार्यक्रमहरुको प्रवर्द्धन योजना बनाउने ।
- स्थानीय वनजंगल र कृषि जन्य श्रोतहरुबाट र बजार क्षेत्रमा बजार फोहरबाट प्रांगारिक मल बनाउने प्रविधि बिस्तार गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा नीजि, सामुहिक र सहकारी तहमा जैविक मल र विषादी तयार गर्ने ससाना इकाईहरु स्थापना गर्ने । गाउँ तहमा संचालन गर्न सकिने जैविक मल तथा अन्य उत्पादनका सामुहिक तथा सहकारी उद्यमहरुलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- जैविक विषादी/जैविक मल/वनस्पतिक विषादीहरु उत्पादन गर्ने स्थानीय प्रविधी विकास र बिस्तार गर्ने । यसकालागि सार्वजनिक /नीजि /सहकारी साभेदारीको व्यवस्था मिलाउने ।
- किसानको गोठ र भकारो सुधार गर्ने, साना किसान समुह र सहकारीबाट र कम्पोष्ट मल बनाउने र जैविक औषधि बनाउने उपयुक्त प्रविधि, सेवा र सहूलियत प्रदान गर्ने । घरघरमै मल बनाउने प्रविधि प्रसार गर्ने ।
- रोग कीरा व्यवस्थापनका स्थानीय प्रविधिहरुको पहिचान गर्ने, परिक्षण गरी सर्वसुलभ बनाउने ।
- यन्त्र उपकरणहरु, जैविक विषादी र रोग तथा किरा नियन्त्रणका वैकल्पिक विधिहरुको अध्ययन, विक्री वितरण, बिस्तार र विक्री केन्द्र स्थापना गर्न सहयोगको व्यवस्था गर्ने ।

- विविध जातका बिउ बिजन स्थानीय तहमा नै उत्पादन र वितरण गर्ने व्यवस्था गर्ने । परम्परादेखि बिउ जोगाउने काममा अभ्यस्तमहिला किसानहरुलाई सामुहिक बिउ प्रवर्द्धनको जिम्मेवारी दिने । स्थानीय स्तरमा सामुदायिक बीउ बैंकहरु स्थापना गर्ने ।
- लोपोन्मुख बीउहरु प्रवर्द्धनका लागि किसानहरुलाई विशेष प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने । बिउको अनाधिकार प्रयोग, चोरीलाई निरुत्साहित गर्नुका साथै परम्परागत बिउहरु जगेर्ना र अग्राधिकार सुचिकृत गर्ने । स्थानीय स्तरमै बिउबिजन जगेर्ना र यिनको जातहरुलाई सहभागिमूलक बिउबिजन छनौटको प्रकृयाबाट उन्नत बनाइ जात दर्ता गर्ने ।
- रैथाने बीउहरुको पहिचान, अभिलेखीकरण र जीन बैंकमा संरक्षण गर्ने र अनुसन्धानमा उपयोग गर्न कृषि अनुसन्धान केन्द्र, फार्महरु र कृषि विश्वविद्यालय र क्याम्पससग समन्वय सहजीकरण गने व्यवस्था मिलाउने ।
- जैविक बिषादीका लागि उपयुक्त हुने बोटबीरुवाहरुको साथै स्थानीय स्तरमा मित्र जिव संवर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने , रोग किरा नियन्त्रण परिक्षण स्थलको व्यावस्था गर्ने ।
- वर्षातको पानी संकलन गरी पोखरीहरुको निर्माण र भलपानी संरक्षण र उपयोग गर्ने प्रविधिहरु अवलम्बन गर्ने । सगै खोला, खोल्साको पानी तान्न सोलर प्रविधि अपनाउने ।

कृषि प्रवर्द्धन प्रविधि विकास तथा हस्तान्तरण

- यस पालिकाबाट कृषि अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई यसै गाउँमा पढाइ पछिको १ वर्ष अभ्यास गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
- सरकारी, गैर सरकारी र शैक्षिक सबै तालिम प्रदायक निकायहरुले कृषकहरुलाई प्रांगारिक कृषि उत्पादनका तालिमहरु दिने व्यवस्था गर्ने, यस्ता तालिम लिएका कृषकहरुलाई प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने ।
- प्रविधि हस्तान्तरणका लागि पालिकामा अग्रपंक्तिमा कार्यरत प्राविधिक तथा सामाजिक परिचालकको व्यवस्था गर्ने । यस्तो व्यवस्था गर्न गैर सरकारी संस्था र सहकारी क्षेत्रलाई समेत परिचालन गर्ने ।
- विद्यालयस्तरमा पनि प्रांगारिक कृषि प्रवर्द्धन गर्ने पाठ्यक्रम र अध्यापनको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा करेसावारी अनिवार्य हुनु पर्ने र विद्यालयका शैक्षिक भ्रमणहरु प्रांगारिक कृषि फारमहरु र अगुवा कृषकमा केन्द्रित गर्ने आवश्यक इववस्था मिलाउने ।
- शैक्षिक मेला, प्रविधि प्रदर्शनी र प्रोत्साहनका गतिविधि संचालन गर्ने ।

जनचेतनामूलक रणनीति

- उद्यमशिल र अगुवा किसानहरुको अनुभव र ज्ञानको आदानप्रदान बढाउन यस्ता किसानहरुको सूचि तयार गरी हातेमालो बढाउने ।
- प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यमा किसानले किसानबाट सिक्ने कुरा मुख्य रणनीति हो । तसर्थ किसानबाट किसानले सिक्ने कार्यलाई प्राङ्गारिक प्रवर्द्धनको कृषि मुख्य लक्ष्यको रूपमा अधि बढाउने ।
- उपभोक्ता अधिकारका लागि कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्था मार्फत रसायन र विषादी रहित खाद्य उपज, रैथाने स्थानीय खानेकुरा, खानेकुरा र जनस्वास्थ्य विषयमा उपभोक्ता जागरण अभियानहरु संचालन गर्न आवश्यक श्रोत र समन्वयको सहजीकरण गर्ने ।
- उत्पादक र उपभोक्ता बिचको दुरी घटाउन समुदायमा आधारित कृषि उपज प्रवर्द्धन प्रणाली, सामुहिक ढुवानी, विक्रि वितरण र संजालहरु विस्तार गर्न आर्थिक अनुदान, सिप विकास र व्यवस्थापन सहजीकरण गर्ने ।
- सबै साँस्कृतिक चाडपर्व, पर्यटन क्षेत्र, अस्पताल, विद्यालय, र समारोहहरुमा समावेशी प्राङ्गारिक खानाको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- महिला र विपन्न समुदायका समूह र सहकारीलाई प्राङ्गारिक कृषि र यसको मुल्य श्रृंखलाका उद्यममा लाग्न क्षमता अभिवृद्धि गरि जिविकोपार्जनमा सुधार गर्ने ।

३.५ कार्यान्वयनको प्रस्ताव

माथी उल्लिखत रणनीतिक प्रस्तावको कार्यान्वयन यो प्रस्तावित नीति तथा कार्यक्रमको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष हो । यसको कार्यान्वयनमा स्थानिय समाज, सस्कृति र पर्यावरणको विषेशतालाई ख्याल राख्न सुभाईएको छ ।

यसमा प्रस्ताव गरिएका नीति, कार्यक्रमका आधारमा दुरदृष्टि, रणनीति, नियम कानुन, कार्यविधि, कार्यक्रम कार्यान्वयन संयन्त्र, अनुगमन र मुल्यांकनको ढाचा निर्माण तथा परिमार्जन गर्नु पर्नेछ । यो काम गर्न गाँउ पालिकाले पाकिकाको कृषि विकास समितिलाई समावेशी बनाई यसको पुनसंरचना गर्ने र यसको सचिवालय (कृषि कर्मचारी) को स्पष्ट कार्यविधि बनाई गापाको कृषि साखालाई जिम्मेवारी दिनुपर्छ । यो समिति र सचिवालयले निम्न कुराहरुमा उपयुक्त ध्यान दिनुपर्नेछ ।

- गापा पदाधिकारी र नेतृत्वसंग निरन्तर समन्वय र परामर्श गरि वार्ड स्तरिय योजनाको परिमार्जन
- कर्मचारी समन्वय र कृषि प्राविधिक परिचालन
- श्रोत व्यवस्थापन सहजीकरण, बैक तथा वित्तिय संस्था समन्वय
- अन्तर सरकारका कृषि कार्यक्रम समन्वय र सहकार्य (प्रान्त, संघिय सरकार)

- कार्यक्रम, बजेट बाडफाट, खर्च, सहूलियत, छुटको मापदण्ड र पारदर्शिताको सुनिश्चितता
- कार्यक्रमको मुल्यांकन, आवधिक समिक्षा र पृष्ठपोषण र कार्यक्रम संचालनमा समुदायको सहभागिता

४. वार्षिक कार्यक्रमहरू (वडा स्तरीय)

यस खण्डमा वडाभित्र सञ्चालन गर्ने पर्ने र गापाको समन्वयमा गर्न सकिने वार्षिक कार्यक्रमहरूको (पाँच वर्षे) मोटामोटी खाका प्रस्तुत गरिएको छ। यो प्रस्ताव छोटो समयमा गरिएको छलफल अन्तरकृयाको आधारमा तयार गरिएकोले सम्बन्धित वडा प्रतिनिधि र विभागीय निकायले थप परिमार्जन गरि लागु गर्ने सोच बनाउन आवश्यक छ।

४.१ आगामी ५ वर्षमा गरिने मुख्य क्रियाकलाप^अ

योजना निर्माण र कार्यान्वयनको हिसावले यस्तो प्रस्तावले सम्बन्धित सरोकार समुहलाई बिचार गर्ने आधार मात्र प्रदान गर्ने कुरा बिर्सनु हुदैन। सगै यस्तो प्रस्ताव बनाउने आधारहरू तत्कालको सन्दर्भ विश्लेषणबाट तय हुन्छ। यस्ता योजनाको कार्यान्वयनको सफलता वा असफलताले त्यसपछिका प्रस्तावहरू कमशः फेरिदै जान्छन्। यो योजना निर्माण र परिमार्जनको सार्वभौम सिद्धान्त हो।

यस गापाका सबै वार्डमा तरकारी तथा फलफुल नर्सरी, माछा पालन, किसान परामर्श केन्द्र, बीउ तथा व्याड जगेर्ना, किसान सहकारी प्रवर्द्धन, पानी तान्ने सोलार र मध्यम स्तरिय कृषि प्रविधि प्रवर्द्धन, सबै विद्यालयमा अनिवार्य कृषि शिक्षा र खानेकुराको जनचेतनाका कार्यक्रमलाई अनिवार्य रुपमा आवधिक योजनामा समावेश गर्न आवश्यक छ। यसैगरी वार्ड तहमा तपशिलका सम्भावित वार्षिक कार्यक्रमहरू सुझाईएको छ।

वार्ड १										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				प.	दो.	ते.	चौ.	पाँ.		
१	वन श्रोत व्यवस्थापन: घाँस, जडिवुटी, तरकारी र फलफुल नर्सरी व्यवस्थापन	संख्या	१०	२	२	२	२	२		सामुदायिक वन समूह
२	माछा पालन: पोखरी व्यवस्थापन, समूह गठन									कृषि समिति

^अ यो खण्ड ईन्द्रेणी र पालिकाका अगुवाको अनुभवको आधारमा थप परिमार्जन गर्न सुझाईएको छ खासगरि यसलाई युवा, महिला, सिमान्तकृत, भूमिहिनको लागि विशेष लक्षि गरि उपयुक्त कार्यक्रम राख्न ध्यान दिनु पर्ने छ।

२	किसान परामर्श केन्द्र: वस्तुभाउ स्याहार तथा प्रथामिक उपचार, दाना उत्पादन परिक्षण, विउ संरक्षण सहकारी, जैविक मल र विषादी उत्पादन र परिक्षण	संख्या	४	२	२					कृषि समिति
३	किसान सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण		२	२						कृषि समिति
४	नमुना छापो (टनेल) वितरण हिउदमा नर्सरीका लागि मात्र	संख्या	२	१	१					
५	वाखा पालन (डाले घाँस, खोर सुधार)		५	२	२	१				
६	विउ तथा व्याड जगेर्ना केन्द्र		२	२						
७	कृषि औजार सुधार केन्द्र (आरन सुधार)		२	१	१					
८	रैथाने बाली (कोदो, महुवा तथा संरक्षण समुह)		२	१	१					
९	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		५							

वडा २										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				१	२	३	४	५		
१	तरकारी र फलफुल नर्सरी स्थापना	संख्या	५	१	२	२				वडा समिति
२	किसान परामर्श केन्द्र: जैविक मल र	संख्या	४	२	२					कृषि समिति

	विषादी उत्पादन परिक्षण									
३	चिराइ नहर		१	१						कृषि समिति
	धान वाली र अन्य विउ संरक्षण सहकारी		२	२						कृषि सहकारी
४	सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण		२	२						कृषि समिति
५	माछा पालन		५							
६	पानी तान्ने सोलर मेसिन सहयोग (खोला तथा खोल्साको पानी व्यवस्थापन)		३							
७	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		२							

वडा ३										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				१	२	३	४	५		
१	तरकारी र फलफुल नर्सरी स्थापना	संख्या	५	१	२	२				वडा समिति
२	किसान परामर्श केन्द्र: जैविक मल र विषादी उत्पादन परिक्षण	संख्या	४	२	२					कृषि समिति
३	भुमीगत सिचाई प्रवर्द्धन		१	१						कृषि समिति
	धान वाली र अन्य वीउ संरक्षण सहकारी		२	२						कृषि सहकारी
४	सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन		२	२						कृषि समिति

	केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण								
५	माछा पालन		५						
६	पानी तान्ने सोलर मेसिन सहयोग (खोला तथा खोल्साको पानी व्यवस्थापन)		३						
७	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		२						

वडा ४

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				१	२	३	४	५		
२	घाँस, तरकारी र फलफुल नर्सरी स्थापना	संख्या	५	२	२	१				वडा समिति
३	किसान परामर्श केन्द्र: बस्तुभाउ स्याहा तथा उपचार, दाना उत्पादन परिक्षण, विउ संरक्षण सहकारी, जैविक मल र विषादी उत्पादन परिक्षण	संख्या	४	२	२					कृषि समिति
४	कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण सहकारी		२	२						कृषि समिति
५	सुर्या बाँध, भटेनी सिचाइ योजना		२							
६	माछा पालन		२							
१२	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		२							

वडा ५										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				प.	दो.	ते.	चौ.	पाँ.		
१	तरकारी र फलफुल नर्सरी व्यवस्थापन	संख्या	१०	२	२	२	२	२		सामुदायिक वन समुह
२	माछा पालन: पोखरी व्यवस्थापन, समूह गठन									कृषि समिति
२	किसान परामर्श केन्द्र: बस्तुभाउ स्याहार तथा प्रथामिक उपचार, दाना उत्पादन परिक्षण, विउ संरक्षण सहकारी, जैविक मल र विषादी उत्पादन र परिक्षण	संख्या	४	२	२					कृषि समिति
३	किसान सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण		२	२						कृषि समिति
४	नमुना छापो (टनेल) वितरण	संख्या	२	१	१					
५	बाखा पालन (डाले घाँस, खोर सुधार)		५	२	२	१				
६	विउ तथा व्याड जगेर्ना केन्द्र		२	२						
७	कृषि औजार सुधार केन्द्र (आरन सुधार)		२	१	१					
८	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		५							

वडा ६										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				१	२	३	४	५		
२	घाँस, तरकारी र फलफुल नर्सरी स्थापना	संख्या	१०	२	२	२	२	२		वडा समिति
३	बस्तुभाउ स्याहा तथा उपचार, दाना उत्पादन परिक्षण, विउ संरक्षण सहकारी, जैविक मल र विषादी उत्पादन परिक्षण	संख्या	४	२	२					कृषि समिति
४	सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण		२	२						कृषि समिति
५	पोखरी निर्माण (वर्षातको पानी संकलन तथा माछा भुरा व्यवस्थापन)		५							कृषि समिति
६	मुख्य अन्न बाली विउ प्रवर्द्धन केन्द्र		५							कृषि समिति
७	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		२							कृषि समिति

वडा ७										
क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाई	वार्षिक लक्ष्य	पाँच वर्षको लक्ष्य तथा परिमाण					लागत (रु)	जिम्मेवार निकाय
				१	२	३	४	५		
१	तरकारी र फलफुल नर्सरी स्थापना	संख्या	५	१	२	२				वडा समिति
२	किसान परामर्श केन्द्र: जैविक मल र	संख्या	४	२	२					कृषि समिति

	विषादी उत्पादन परिक्षण									
३	पानी तान्ने सोलर		५	२	२	१				कृषि समिति
	धान बाली र अन्य विउ संरक्षण सहकारी		२	२						कृषि सहकारी
४	सहकारी: कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र, भण्डारण र बजारीकरण		२	२						कृषि समिति
५	माछा पालन		५							कृषि समिति
६	मसला बाली प्रवर्द्धन		३							कृषि समिति
७	आवधिक योजना तथा समिक्षा छलफल र परिमार्जन		२							कृषि समिति

४.२ सम्भाव्य आर्थिक स्रोत

गाउँपालीकाले अध्यावधिक गर्ने

क्र.सं.	सम्भाव्य आर्थिक स्रोत	बजेट परिमाण रु (लाखमा)	कैफियत
१	गाउँपालीका		
	प्रदेश सरकार		
	संघिय सरकार		
	कृषि ज्ञान केन्द्र		
	जिल्ला वन कार्यालय		
	कृषि विकास परियोजनाहरु प्रधानमन्त्री कृषि आ.वि. परियोजना		
	कृषि, पशुपक्ष विकास अनुसन्धान केन्द्र		
२	गैर सरकारी संस्था र कार्यक्रमहरु		
	इन्ट्रेणी		
	अन्य		
३	निजी		
	कृषि उद्यम तथा फार्महरु		

५. सन्दर्भ तथा श्रोत सामाग्री

वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट (आ.ब.२०७८/०७९), विजयनगर गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, पिपरी कपिलवस्तु, ५ न.प्रदेश, नेपाल ।

विजयनगर गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम तथा योजना (आ.ब.२०७८/०७९), विजयनगर गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, पिपरी कपिलवस्तु, ५ न.प्रदेश, नेपाल ।

विजयनगर गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना(२०७७), विजयनगर गाउँपालिकाको कार्यालय कपिलवस्तु जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश नेपाल ।

कृषक समूह गठन तथा परिचालन कार्यविधि (२०७८), विजयनगर गाउँपालिका खुरुहुरिया, कपिलवस्तु ।

कृषि शाखाका आवधिक प्रतिवेदनहरु ।

६. परिशिष्टाङ्क

अनुसूचि १: वडास्तरीय छलफलको सारसंक्षेप

मिति २०७८ कार्तिक २४ देखि ३० गते सम्म भएको क्षेत्रगत अध्ययन, स्थानीयसँग भएको छलफल तथा अवलोकनको आधारमा तयार गरिएको छ ।

वडा न. १

विवरण	वडा न. १
अन्दाजी जनसङ्ख्या	दलित, मगर, मधेसी, मुस्लिम, अन्दाजी १३०० घरधुरी (वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ५३०४)
जमिन	धेरै जमिन हुनेसँग ५/६ बिघासम्म जमिन छ । अन्दाजी ४०० भूमिहीन मानिसहरु पनि छन् ।
कृषि उत्पादन	अन्नबाली: धान, मकै, गहुँ दलहन: मसुरो, चना, केराउ तरकारी: आलु, बाडी, फर्सी, सिमी, लौका, करेला फलफूल: आँप, केरा पशुपालन: भैसी, गाई, बाखा, कुखुरा
निर्यात	धान, दुध, कुखुरा
आयात	चामल, दाल, तेल, तरकारी आदि

मुख्य समस्या	मल र बीउविजन समयमै पाइदैन। खोला र पोखरी भएपनि सिंचाइको सुविधा प्रयाप्त छैन। पशुविमा हुन सकेको छैन। निलगाई, बादर, दुम्सी लगायत वन्यजन्तुको प्रभाव छ।
सम्भावना	माटो राम्रो छ जसले गर्दा सबै खाले खेतीको सम्भावना छ। पशुपालनको सम्भवना छ। माछापालनको पनि सम्भावना छ। ठूलो मोटर लगाएमा खोलाको पानी पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ।
किसानहरुको अपेक्षा	स्थानीय सरकारले सिंचाइको व्यवस्थामा पहल गरोस। मल, बीउविजन समयमै उपलब्ध गराओस।
नोट	मानिसहरुका अनुसार बोरिङ गरेको पानीले भन्दा खोलाको पानीले बाली राम्रो हुन्छ।

वडा न. २

विवरण	वडा न. २
अन्दाजी जनसङ्ख्या	थारु, मधेसी, मुस्लिम, पहाडे सहित मिश्रित मानिसहरु बसोबास गर्ने अन्दाजी १२००-१३०० घरधुरी, ७०००/ ८००० जनसङ्ख्या (वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ५६०९)
जमिन	
कृषि उत्पादन	अन्नबाली: धान, गहुँ, मकै दलहन: चना, मसुरो, आलस तोरी तरकारी: काउली, आलु, सिमी, आदि फलफूल: आँप, कागती, केरा, मेवा पशुपालन: भैंसी
निर्यात	धान, दुध, आदि
आयात	चामल, दाल, तेल, तरकारी आदि

मुख्य समस्या	सिंचाई, रसायनिक मल, बीउ, बजार व्यवस्थापन, प्राविधिक, भण्डारण, कृषि विमा आदि ।
सम्भावना	दुध व्यवसाय, घाँस खेती, बेमैसमी तरकारी खेती, आदि
किसानहरुको अपेक्षा	महिलामैत्री यन्त्रहरु व्यवस्थापन भए हुने ।
नोट	अहिले धेरै जसो काममा यन्त्रको प्रयोग हुन थालेको छ ।

वडा न. ३

विवरण	वडा न. ३
अन्दाजी जनसङ्ख्या	पहाडी, मधेसी, मुस्लिम करिब १२०० घरधुरी, अन्दाजी ७००० जनसङ्ख्या (वि.स.२०५८ को जनगणना अनुसार ६०२२)
जमिन	अनुमानित ३०० घरधुरी भूमिहीन, धेरै जग्गा हुनेको १० बिघासम्म, धेरै मानिसहरूसँग १० कठ्ठा
कृषि उत्पादन	अन्नबाली: धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन तरकारी: मैसमी तरकारी फलफूल: आँप, केरा पशुपालन: भैंसी, बाखा, कुखुरा, भेडा
निर्यात	धान, गहुँ, मसुरो र दुध,
आयात	चामल
मुख्य समस्या	सिंचाईको समस्या । मल तथा बीउबिजनको समस्या । प्राविधिक समस्या । बजारको समस्या । बालीविमा पशुविमाको समस्या । वन्यजन्तुको समस्या ।
सम्भावना	कुलो, नहर र खोलाको व्यवस्थापन गरेर सिंचाई गर्न सकिन्छ ।

	मैसमी र बेमैसमी तरकारी खेतीको सम्भावना
नोट	७५ प्रतिशत हाईब्रिड, २५ प्रतिशत बीउ प्रयोग

वडा न. ४

विवरण	वडा न. ४
अन्दाजी जनसङ्ख्या	मिश्रित जनसङ्ख्या भएको अन्दाजी ११०० घरधुरी (वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ४९२७)
जमिन	जम्मा खेतीयोग्य जमिन ७०० हेक्टर जसमा ५ देखि १० बिघासम्म जमिन भएका मानिसहरु केही मानिसहरु, केही भूमिहीन पनि छन् ।
कृषि उत्पादन	अन्नबाली: धान, गहुँ, तेलहन, दलहन फलफूल: आँप, केरा आदि तरकारी: आलु, प्याज तथा अन्य तरकारीहरु आफ्नो लागि मात्र । पशुपालन: भैंसी, गाई, बाखा, कुखुरा (१५वटा फार्म करिब) माछापालन पनि छ ।
निर्यात	धान, गहुँ आदि
आयात	चामल, दाल, तरकारी
मुख्य समस्या	सिंचाई, मल, बीउ, प्राविधिक सहयोग बजार बिमाको समस्या
सम्भावना	सिंचाईको लागि खोलाहरु व्यवस्थित गरी विभिन्न खेतीको सम्भावना रहेको छ ।
किसानहरुको अपेक्षा	बीउ तथा मलको सहज व्यवस्थापन तथा सिंचाईको व्यवस्थापन
नोट	कर्मचारीले किसानका कुरा सुन्दैनन् ।

वडा न. ५

विवरण	वडा न. ५
अन्दाजी जनसङ्ख्या	मानिसहरुका अनुसार ५००० (वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ४८८७)
जमिन	अनुमानित १० प्रतिशत मानिसहरु भूमिहीन, ५० प्रतिशतसंग ५ देखि ७ कठ्ठा र धेरै हुनेसंग ४ बिघा देखी ६ बिघा सम्म
कृषि,उत्पादन	अन्नबाली: धान, गहुँ, मसुरो तोरी, व्यवसायिक तरकारी खेती छैन । पशुपालन: भैंसी, बाखा, गाई, कुखुरा
निर्यात	धान,
आयात	चामल, दाल, तेल लगायत खाद्यन्न आदि ।
मुख्य समस्या	सिंचाई, लगानी, बजारीकरण (उत्पादन भयो तर बजार छैन, भाउ छैन, भारतबाट आएको सस्तो पर्छ) मल वर्षेनी करिब २००० बोरा मल माग हुन्छ। मागको करिब २५ प्रतिशत स्थानीय तहले वितरण गर्छ, भने मागको ७५ प्रतिशत भारतबाट ल्याउन पर्छ ।
सम्भावना	माछा पालन
किसानहरुको अपेक्षा	पानी (सिंचाई, मल र बजार व्यवस्थापनमा सरकारले काम गरिस ।

वडा न. ६

विवरण	वडा न. ६
अन्दाजी जनसङ्ख्या	(वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ३८२८)
जमिन	धेरैमा २० देखि २५ बिघा सम्म
कृषि उत्पादन	धान, गहुँ,मकै, मसुरो भैंसी, गाई, बाखा, बंगुर, कुखुरा
निर्यात	धान, दाल, दुध
आयात	चामल, मल , बीउ, तेल लगायत अन्य खाद्यन्नहरु

मुख्य समस्या	सिंचाईको उपयुक्त व्यवस्था नहुनु । समयमै मल र विषादी, बीउविजन नपाइनु, जलवायु परिवर्तनले गर्दा देखा परेका समस्या । स्थानीय स्तरमा काम गर्न पैसाको अभाव भएको ।
सम्भावना	माछा पालन, पशुपालन, तरकारी खेती
किसानहरूको अपेक्षा	सहुलियत ऋण, समयमै रसायनिक मल र विषादी, उपयुक्त बीउविजन वितरण
नोट	ताल व्यवस्थापन गर्ने र बाँध निर्माण गरेर सिंचाई व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

वडा न. ७

विवरण	वडा न. ७
अन्दाजी जनसङ्ख्या	पहाडी, दलित, थारु, मुस्लिम आदि (वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार ६३६८)
जमिन	केही भूमिहीन सामूदायिक वनमा छन् ।
कृषि उत्पादन	अन्नबाली तरकारी: काउली, प्याज, टमाटर, खुर्सानी पशुपालन:
निर्यात	धान, दुध आदि
आयात	चामल, दाल, तरकारी आदि
मुख्य समस्या	सहुलियत ऋण पाउन समस्या छ । यहाँको उत्पादनले भारतको उत्पादनसँग प्रतिस्पर्दा गर्नै सक्दैन । अन्य वर्ष खासै थाहा नभएपनि यो वर्ष डुवानमा परो ।
सम्भावना	बेमैसमी तरकारी खेती, पशुपालन, माछापालन, मसला बाली र उखु खेती ।
किसानहरूको अपेक्षा	पालिकाबाट सहयोग भए हुने ।
नोट	पहिले श्रममा मानिसहरू प्रयोग हुन्थे तर अहिले यत्र प्रयोग हुन थाले पछि मानिसहरूको श्रम खेरा जान थालेको छ ।

अनुसूचि २: वडा छलफलका सहभागिहरु

आज मिति २०७८/०७/२९ गतेका दिन यस विजयनगर गाउँपालिका १ नं.वडाका वडा अध्यक्ष श्री इन्द्र चौधरी ज्यूको अध्यक्षतामा विजयनगर गाउँपालिकाको कृषि निति निर्माण सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम निम्नानुसारका महानुभावहरुको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम थर	पदको नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	इन्द्र धारु	वडाध्यक्ष		
२	दामाश्री सुनार	वडा सदस्य	९८५७११५३८९	
३	धोतिराज धारु	विजयनगर - ५		
४	धर्म बहादुर खन्गाछ	विजयनगर - १	९८५६०५९९७९	
५	शुभालसिंह थापा	" - १	९२४६३६०९९	
६	श्री प्रभुनाथ यादव	प्रा.स.कृषि विकास शाखा		
७	श्री सरोज खतिवडा	अनुसन्धानकर्ता	९८५१२०९९९५	
८	श्री शारदा थापा	अनुसन्धानकर्ता	९८६०३०३५०	
९	मनकुमारी खन्गाछ	विजयनगर - १		
१०	जीतमान सुनार	" - १	९८६९६६३०६५	
११	धर्म बहादुर परियार	" - १	९८११५६५४०३	
१२	बल बहादुर धारु	" - १		
१३	राममिलन केवट	" - १		
१४	धनमाया खन्गाछ	" - १		
१५	फिस्टसरा खन्गाछ	" - १		
१६	पुनर्देवि के.सी.	" - १		
१७	नैनासिंह खन्गाछ	" - १		
१८	इन्माया खन्गाछ	" - १	९८१६५५०५२५	
१९	पार्वती खन्गाछ	" - १		
२०	दोम बहादुर सोत्रे	" - १		
२१	देवनासिंह राखत	" - १		
२२	राममिलन केवट	" - १		
२३	राधेश्याम सुनार	" - १		
२४	मिन्कू चाव	IRDC	९८०५५६०९९३ ९८५७११५३८९	
२५	दिपक बहादुर	IRDC	९८५७०५५५२६	
२६	प्रकाश कुटा	विजयनगर - १		
२७	त्रिवेणी मोरी	वडा सदस्य		
२८	माली धारु	विजयनगर - १		
२९	माली धारु	" - १		

आज मिति २०७८/०७/२८ गतेका दिन यस विजयनगर गाउँपालिका २ नं.वडाका वडा अध्यक्ष श्री नेपाल चौधरी ज्यूको अध्यक्षतामा विजयनगर गाउँपालिकाको कृषि निति निर्माण सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम निम्नानुसारका महानुभावहरुको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम थर	पदको नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	नेपाल चौधरी	वडा अध्यक्ष	९८९७५६५५५६	नेपाल
२	मान वं. केसी	कृषक	९८४६८७५०२०	केसी
३	रविन्द्र ब. थापा	"	९८६५६८०५४७	थापा
४	बल ब. रम. सी	"	९८०५४५५५५५५	सी
५	गंगाधर वस्थाल	"	९८६७३२५३५९	वस्थाल
६	श्री प्रभुनाथ यादव	प्रा.स.कृषि विकास शाखा	९८६६२३९९४४	यादव
७	श्री सरोज खतिवडा	अनुसन्धानकर्ता	९८५१२०९९९५	खतिवडा
८	श्री शारदा थापा	अनुसन्धानकर्ता	९८६०३०७७५०	थापा
९	जयपाल यादव	कृषक	९८९७४७८८७५	यादव
१०	चन वीर कुमर	कार्यपालिका सदस्य	९८४६३७०२३४	कुमर
११	सवित्रा चपागई	कृषक	९८	चपागई
१२	फूलमती तली	"		तली
१३	मुकेश भर	"	९८९५५५५५५५	भर
१४	हरिनाथ वस्थाल	"	९८४७२४८०५५	वस्थाल
१५	नारायण ब. थापा	"	९८४७६२०५५५	थापा
१६	मि.कु. यादव	इन्ट्रनी संस्था	९८०५५६०५५५	यादव
१७	महलादेव ठाकुर	प. वि. अ.	९८५००५३५५०	ठाकुर
१८	राधा मित्रा	कृषक	९८४७५५५५५५	मित्रा
१९	कुशा चर्ती भगर	"	९८०५६२०५५५	भगर
२०	मधुसूदन यादव	कृषक	९८९७५६५५५५	यादव
२१	शारदा जोहरा	इन्ट्रनी ग्यामिण वि. के. गण	९८२९२५५५५५	जोहरा
२२	मनी थापा	कृषक	९८२९२५५५५५	थापा
२३	देवकुली शीष	"	९८४२३३८५५५	शीष
२४	गणेशी रोका भगर	"	९८२९४५५५५५	भगर
२५	बुद्धि प्रसाद शर्मा	"	९८६७०४५५५५	शर्मा
२६	सरिता अथाल	"	९८४७२६५५५५	अथाल
२७	राम प्रसाद चौधरी	"	९८१७५५५५५५	चौधरी

आज मिति २०७८/०७/२८ गतेका दिन यस विजयनगर गाउँपालिका ३ नं.वडाका वडा अध्यक्ष श्री बुध्दिराम अर्याल ज्यूको अध्यक्षतामा विजयनगर गाउँपालिकाको कृषि निति निर्माण सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम निम्नानुसारका महानुभावहरुको उपस्थितिमा वडा कार्यालय सभाहल जगदीशपुरमा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम थर	पदको नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	श्री बुध्दिराम अर्याल	३ नं. वडा अध्यक्ष	९८५७०८५७६१	
२	श्री मो.मुरतजा बढई	कार्यपालिका सदस्य	९८१५५११७०९	
३	श्री अब्दुल रहिमान खाँ	वडा सदस्य	९८१५५१०५५३	
४	श्री सगरावती लोनिया	वडा सदस्य	९८०६९३६६२०	
५	श्री प्रभुनाथ यादव	प्रा.स.कृषि विकास शाखा	९८६६९२९९८९	
६	श्री सरोज खतिवडा	अनुसन्धानकर्ता	९८५१२०९९९५	
७	श्री शारदा थापा	अनुसन्धानकर्ता	९८६०९०७५०	
८	श्री. दिलिप कुमार धोबी	लेखा सहायक	९८५६९८२९८४	
९	श्री राम विलास थारु	सब -इन्जिनियर	९८६८१८५९९०	
१०	श्री निरमल उपाध्याय	श्री शिवशाली कृषक समूह	९८१६५९७५७७	
११	श्री मिनू कु थाप्ले	इन्जिनियर स्वयंसेवा (L. D.F)	९८०७५६०९०२	
१२	श्री जाकिर पगान	का.स.	९८०७५७२०३६	जाकिर पगान
१३	श्री सुरेन्द्र कुमाल (चाँदनी)	श्री शिवशाली कृषक समूह	९८०५५७१०७८	
१४	मेहता हसन	मिस्तान कृषक समूह	९८१५५५६२२५	
१५	राम किशोर थाप्ले	लालीगुरास समूह	९८१७५५५५५९	
१६	मोहम्मद सई मुसलमान	कृषक समूह	९८१७५६६८७६	
१७	गोपाल चन्द्र कोइराला	कृषक समूह	९८५२८१८९९५	
१८	अहमद हुसेन वढई	कृषक समूह	९८५५७०५२५९६	
१९	शारदा रिमाल रजा	कफिलवट्टु इन्जिनियर	९८८०३१२५०८	
२०	राम कुमार चौधरी	श्री शिवशाली कृषक समूह	९८१५५५५७९२	
२१	राज नारायण चौधरी	आदर्श तरकारी बेचने समूह	९८५७०१५९२६	
२२	प्रकाश ठाकुर	प.वि.अ.	९८५०९९९९२	
२३	रमेश प्रसाद आचार्य	रमेश सुदामा कृषक समूह	९८५६०५०५६९	
२४	शारदा कोइराला	IRDC Nepal	९८२१५५६२७९	
२५	मो.मुरतजा मुसलमान	कृषक	९८१०२३८५६५	
२६	देवप्रसाद लोनिया	क.स.	९८६६००४०९६	
२७				

आज मिति २०७८/०७/२८ गतेका दिन यस विजयनगर गाउँपालिका ४ नं. वडाका वडा अध्यक्ष श्री तिलकराम कडेल ज्यूको अध्यक्षतामा विजयनगर गाउँपालिकाको कृषि निति निर्माण सम्बन्धी छलफल कार्यक्रम निम्नानुसारका महानुभावहरुको उपस्थितिमा वडा कार्यालय सभाहल देउपुरामा सम्पन्न गरियो ।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम थर	पदको नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	श्री तिलकराम कडेल	४ नं. वडा अध्यक्ष		
२	श्री सिता लोहारनी	वडा सदस्य		
३	श्री वेदराज कुम्हाल	वडा सदस्य		
४	श्री सुर्य बहादुर वि.क	वडा सदस्य		
५	श्री सहिबुन निसा पठान	वडा सदस्य		
६	श्री प्रभुनाथ यादव	प्रा.स.कृषि विकास शाखा	९८४४९९९८	
७	श्री सरोज खतिवडा	अनुसन्धानकर्ता	९८३१२०९९९५	
८	श्री शारदा थापा	अनुसन्धानकर्ता	९८१०९०९९५०	
९	उज्ज्वल मुसलमान	विजयनगर-४	९	
१०	सेश लोहारनी	" "		
११	पुष्पा परिघाट	" "	९८१८१९८५५०	
१२	लिला पवाजुली	" - ४		
१३	सुरेश खड्का	वडा सचिव	९८२६०५८२९३	
१४	यशवन्त शर्मा	विजयनगर-४	९८४६३६०९२४	
१५	प्रेमकुमार यादव	IRDC - ४	९८०७५६०९०२	
१६	सुन्दर पारियाल	विजयनगर-४		
१७	बुद्धिकला वि.क	IRDC	९८००७२७१५५	
१८	महेश पहाड चौकी	विजयनगर गा.पा. ४	९८०५५११५५२	
१९	विजय प्रकाश वि.क	विजयनगर गा.पा. ४	९८५७०५५७३०	
२०	देवकी चौधरी	विजयनगर-४	९८००७१८१५७	
२१				
२२				
२३				
२४				
२५				
२६				
२७				

20/06/2020

पत्र नं. 2

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	सम्पर्क-नं.	हस्ताक्षर
1.	अनवर मो. मुसलमान	विजयनगर	9800668898	
2.	उमानाथ शर्मा	"	9898882892	
3.	अर्जुन कुमार गुप्ता	"	9828862668	
4.	अकरश दुनिया	"	9805886955	
5.	चन्द्रभान खैरी	"	9815480705	
6.	अलताफ हुसैन वा	"	9847084623	
7.	राज कुमार शर्मा	"	9826446451	
8.	लक्ष्मी कुमारी शर्मा	"	98267419873	
9.	अचोदया खैरी	"	9806946998	
10.	विजय सिंह चौहान	"	9803194368	
11.	शिवनार आदि	"		
12.	राजमती पाली	"	9899560650	

पत्र नं.

राजमती

2024/02/28
12th Nov - 2024

पडा नं ६

क्र.सं	नाम	ठेगाना	संपर्क नं	दस्तावेज
१.	प्रेम वहाडु केलवा	विजयनगर-६	९८२६०५५१०२	पमकेन ६/६८
२	विष्णु कुमाय यादव	" "	९८०४४६०६९	विष्णु
३	राम प्रसाद कुमी	" "	- - - -	
४.	सतराम मोय	" "	- ९८११४५२२५२	सतराम मोय
५.	चन्द्रभानु जैसवाल	" "	९८१५४२०८८९	चन्द्रभानु
६.	राम आंतर यादव	" "	९८३९९२०२०९	राम आंतर
७.	विषय सीस	" "	९८३०२०३५१९	विषय
८.	सुन्दर शंकर	" "	९८२६४९८५७१	Sunder
९.	राम प्रकाश केकर	" "	९८२१२१३०३०	राम प्रकाश
१०.	विलराम धाड	" "	९८१६४०८८८९	विलराम
११.	राज कुमार यादव	" "	९८११९१०२०	राज कुमार
१२.	गुड्डु यादव	" "	९८२१४३२८४९	गुड्डु
१३.	विड कुमा कुमी	" "	९८४००२२१३६	विड
१४.	राम प्रकाश कुमी	" "	९८०६४२०४७७	राम प्रकाश कुमी
१५.	डाक्टर कुमी	" "	- - - -	
१६.	इलियास मुसलमान	" "	- - - -	
१७.	सुकुन्तला भंडारी	" "	९८३७१३३२३७	सुकुन्तला
१८.	शारदा बोहरा	" "	९८२१५४३२७९	शारदा
१९.	मिनक भादव	" "	९८०६४९०९०९	मिनक
२०.	लाल गीपाल पंगनी	" "	९८४६२१२७८८	लाल गीपाल

क्र.सं	नाम	ठेका नं.	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	दिनेश कुमार चौधरी	विजयनगर-6	9825422315	
२	विपिन मुराड	"	"	विपिन
३	सुधाश-चन्द्रतेजी	"	9807519086	
४	पंकज मोर्पा	"	9816405607	
५	लडवु मुराड	"	"	लडवु
६	शिव प्रजान मोनिया	"	"	शिव प्रजान
७	लालू चौकी	"	9804464554	लालू चौकी
८	जनक राम पासी	"	८२९९५८५३६३	जनक राम पासी
९	राम सेवक चौकी	"	८२९६४३४३९६	राम सेवक चौकी
१०	दामोदर लाल मोनिया	"	"	दामोदर लाल
११	मौ० इस्लाम मिया	"	9812934771	मौ० इस्लाम मिया
१२	बालजी चौधरी	"	9805406523	बालजी चौधरी

अनुसूची ३: वडास्तरिय छलफल तालिका तथा तस्वरहरु

स्थान / वडा	छलफल गरिएका विषयहरु	प्रकृया	उपस्थित
१	अहिलेको कृषिको अवस्था र लिनु पर्ने बाटो, कृषि सपार्न गाउँपालिकाको भूमिका, नीति तथा योजना निर्माण, यसको सहजीकरण र वडास्तरिय छलफलको तयारी	पावर प्वाइन्ट प्रस्तुति तथा छलफल	गाउँपालिका अध्यक्ष तथा सदस्यहरु, महिला, कृषक, यूवा, कृषि समूह तथा सहकारीका सदस्यहरु कृषि प्राविधिक कृषि विद्यार्थी तथा प्रशिक्षक
२	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, वस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा, महिला तथा अगुवा किसान, कृषि व्यवसायी
३	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, वस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा, महिला तथा अगुवा किसान, कृषि व्यवसायी
४	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, वस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा, महिला तथा अगुवा किसान, कृषि व्यवसायी
५	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, वस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा महिला किसान, कृषि व्यवसायी

६	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, बस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा, महिला तथा अगुवा किसान, कृषि व्यवसायी
७	कृषिको अवस्था, प्राथमिक बालिहरु यसमा आएको फेरबदल, बस्तुभाउको अवस्था, वन भित्रको उत्पादन, विउ विनज तथा मल विषादीको प्रयोगको अवस्था, कृषि जन्य वस्तुको आयात तथा निर्यातको अवस्था, बसाइसराइको प्रभाव, खेतिपातिको समस्या, चुनौतीहरु तथा सुझाव र सम्भावनाहरु	छलफल र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा महिला किसान, कृषि व्यवसायी
	आएका सुझावहरुमा टिप्पणी	व्यक्तिगत कुराकानी र प्रश्नोत्तर	वडा अध्यक्ष, सामाजिक अगुवा महिला किसान, कृषि व्यवसायी
गापा	गाउँपालिकाको तथ्यगत विवरण, वडा स्तरमा भएको छलफल तथा सुझावको विवरण, प्रस्तावित नीति तथा कार्यक्रममा टिप्पणी र छुटेका विषयहरु थप्न सुझाव	अध्ययन कार्यदलबाट प्रस्तुती, जिज्ञासा र प्रश्नोत्तर	गाउँपालिकाका कर्मचारी र पदाधिकारीहरु

तस्विरहरु

जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू सँगको पहिलो छलफल, विजयनगर गाउँपालिका कपिलबस्तु

अभिमुखीकरण तथा गाउँपालिकाको सामाजिक नक्सा निर्माणमा सहभागिहरू

किसान तथा जनप्रतिनिधिहरु संगको वडा स्तरिय छलफल , विजयनगर गाउँपालिका कपिलवस्तु